

The Effects of U.S. Sanctions on Iran's Social and Political Capital (2016 –2020)

Malek Avarideh

Ph.D. Student, Political Sciences, Yasouj University, Yasuj, Iran

Ali Mokhtari*

Assistant Professor, Department of Political Sciences, Yasouj University, Yasuj, Iran

**Ali Bagheri
Dolatabadi**

Professor, Department of Political Sciences, Yasouj University, Yasuj, Iran

Introduction

Sanctions have been used as a foreign policy tool since ancient Greece. Over time, various countries have employed them to exert pressure. The United States is among the most frequent users of sanctions in its foreign policy, with Iran being one of its primary targets. Iran–U.S. relations became strained after the 1979 Revolution, ultimately leading Washington to sever diplomatic ties with Tehran. Since then, successive U.S. administrations have imposed severe sanctions on Iran. One of the most intense sanction periods occurred during the Trump administration, encompassing financial, banking, insurance, transportation, shipping, and other sectors under what was termed the *Maximum Pressure Campaign*. This raises a crucial

* Corresponding Author: amokhtari1392@yahoo.com

How to Cite: Avarideh, M., Mokhtari, A & Bagheri Dolatabadi, A., (2025), “The Effects of U.S. Sanctions on Iran’s Social and Political Capital (2016–2020)”, *Political Strategic Studies*, Vol. 14, No. 52, 229-274.
Doi: [10.22054/qpss.2024.75471.3301](https://doi.org/10.22054/qpss.2024.75471.3301).

question: What effects have U.S. sanctions had on social and political capital in Iran? The present study argues that sanctions contribute to the decline of social and political capital in the countries they target.

Literature Review

Research on the impact of sanctions on Iranian society faces two major shortcomings. First, there is a lack of studies specifically addressing U.S. sanctions imposed during Donald Trump's presidency. Second, most existing research focuses primarily on the economic consequences of sanctions—particularly their effects on domestic and foreign trade—while giving less attention to their political and social ramifications. To address this gap, the present study aimed to examine how U.S. sanctions during the Trump administration influenced social and political values in Iran, particularly in relation to political development and social capital.

Materials and Methods

This research employed a case study approach to conduct an in-depth examination of sanctions and their effects across economic, political, and social dimensions. The objective was to achieve a comprehensive and multidimensional understanding of the issue. The selection of indicators was based on face validity (logical validity), assessed by experts and specialists in political science. According to their judgment, the chosen indicators effectively measure the concepts under study within the frameworks of social and political capital. Moreover, the collected data was analyzed within a designed conceptual framework using descriptive–analytical methods.

Results and Discussion

An analysis of the effects of sanctions on Iran revealed that their impact extends beyond the economic sphere, influencing social values and social capital as well. This finding is significant because sanctioning entities often claim that sanctions are intended to pressure governments rather than affect the lives of ordinary citizens. However,

in reality, the general population bears the brunt of these measures, experiencing greater hardship than politicians and government officials. Moreover, applying pressure on citizens does not necessarily lead officials to retreat from their political decisions.

The effects of sanctions on the Iranian economy can be evaluated using several key indicators, including economic growth, economic stability, foreign investment, the Gini coefficient, and poverty. Among these, economic growth is a particularly important measure when assessing the effects of sanctions on the economy. Before the imposition of sanctions, Iran's economic growth showed positive figures. However, after the sanctions were implemented, the figures indicated negative economic growth. Another crucial factor is economic stability, including price stability in the country. Statistics indicate that before the imposition of sanctions, Iran's highest recorded inflation rate was around 9.98%. However, following the sanctions, prices have continuously risen, leading to a persistent increase in inflation. Furthermore, studies reveal that the onset of sanctions triggered economic instability, characterized by rising inflation and surging exchange rates. This instability became a major concern for investors in Iran, making them hesitant to invest their capital in the country. Additionally, many existing investors began planning for capital flight. Regarding the poverty index, surveys by the Statistical Center of Iran indicate that income and wealth inequality increased by 4.9% following the imposition of sanctions.

Beyond the economy, sanctions also impact on political values. This section evaluated indicators such as political participation, social protests, and order and law compliance as measures of political capital. Regarding political participation, after the U.S. withdrawal from the JCPOA and the imposition of sanctions, Iranian society faced significant fluctuations and economic hardships. In the short term, economic concerns became a primary focus for the public, reducing the importance of political engagement. Therefore, political participation declined, with Iranian society showing less willingness to engage in political activities—an effect that was evident in the low turnout for the 2021 presidential election. Regarding the second indicator (i.e., social

protests), evidence suggests that street protests and unrest intensified during periods of heightened sanctions. The scope of these protests has expanded in terms of duration, number of participants, number of cities involved, and their financial and human consequences. Moreover, in terms of order and law compliance, incidents of theft, street violence, and both labor and political protests increased during the sanctions period. In indicators of social capital, such as crime and felony rates, theft, divorce rates, migration, suicide, and voluntary social participation—including charitable organizations, NGOs, and cultural or artistic programs—significant differences were observed between the periods before and after the sanctions.

Conclusion

Contrary to the prevailing view among proponents of sanctions—who argue that sanctions can promote political liberalization and facilitate the transition to democracy by exerting pressure on leaders—sanctions actually weaken both the material and non-material (social and political) capital of society. This marginalizes democracy, weakens the public sphere, and strengthens authoritarian processes aimed at securing basic livelihoods. If this situation persists and economic problems in Iran continue to expand, it could darken the future of political and social values, potentially leading to the collapse of existing social and political capital. Therefore, decision-makers and policymakers must develop well-defined, realistic programs, seriously address the root causes of the weakening political and social order, and take decisive action to counter these trends. Failure to do so could lead to a range of dangerous consequences, including the escalation of popular protests, increased internal tensions, irreparable social problems, mass migration, a sharp decline in educational attainment, and, ultimately, a widening gap between the people and the ruling authorities. This would pose a serious threat to the future stability of the political system.

Keywords: Sanctions, United States, Iran, Economy, Social Capital, Political Capital

آثار تحریم‌های آمریکا بر سرمایه اجتماعی و سیاسی ایران (۲۰۲۰-۲۰۱۶)

مالک آوریده

دانش‌آموخته دکتری علوم سیاسی دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

علی مختاری*

استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

علی باقری دولت‌آبادی

استاد گروه علوم سیاسی دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

چکیده

آمریکا در سیاست خارجی همواره از تحریم به عنوان ابزاری غیرانسانی علیه کشورهای غیرهمسو با خود استفاده کرده است. از جمله این کشورها ایران است که در دوران ریاست جمهوری دونالد ترامپ در حوزه‌های مالی، بانکی، بیمه‌ای، حمل‌ونقل و کشتیرانی مورد تحریم شدید قرار گرفت. پرسش اصلی این است تحریم‌های اعمالی دولت ترامپ چه تأثیری بر سرمایه اجتماعی و سیاسی ایران داشته است؟ فرضیه پژوهش به کاهش سرمایه اجتماعی و سیاسی ایران در دوران تشدید تحریم‌ها اشاره می‌کند. برای سنجش فرضیه پژوهش از روش تبیینی-تحلیلی، مبتنی بر اسناد و داده‌های کتابخانه‌ای، استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تحریم‌ها بر وضع اقتصادی کشور تأثیر منفی برجای گذاشته و افت شاخص‌های اقتصادی مثل رشد اقتصادی، افزایش نرخ ارز، تورم، فقر و نابرابری نگاه جامعه را بیش از گذشته به امر زحمت و بقا معطوف کرده است. در نتیجه غلبه امر معیشت بر کنش و تفکر، آثار مخربی در حوزه‌های اجتماعی (اعم از افزایش میزان جرم و جنایت، طلاق، مهاجرت)، فرهنگی (کاهش توجه به سازمان‌های مردم‌نهاد و فعالیت‌های هنری و فرهنگی و تولید و مصرف کالاهای فرهنگی) و سیاست (کاهش مشارکت سیاسی، بی‌تفاوتی نسبت به کنش سیاسی، گسترش اعتراضات، خشونت‌های جمعی و بی‌قانونی) ظهور یافته است.

واژگان کلیدی: تحریم، آمریکا، ایران، اقتصاد، سرمایه اجتماعی.

* نویسنده مسئول: amokhtari1392@yahoo.com

مقدمه

سابقه استفاده از تحریم‌های اقتصادی به عنوان ابزار سیاست خارجی به سال ۴۳۲ قبل از میلاد برمی گردد که دولت-شهر آتن اقدام به ایجاد محدودیت تجاری بر دولت شهر مقارا کرد. از آن زمان به بعد استفاده از تحریم‌ها قرن به قرن تشدید شده است. در جنگ‌های مذهبی در اروپا، دولت‌ها از ممنوعیت‌های تجاری برای مجبور کردن گروه‌ها به حمایت از اقلیت‌های خاص مسیحی استفاده می کردند. در قرن نوزدهم و بخصوص از اوایل قرن بیستم از تحریم‌های اقتصادی در زمان‌های جنگ استفاده می شد و به این شکل بود که صادرات کالاهای راهبردی به کشورهای خاصی منع می شد. این روند در طی جنگ جهانی دوم به وفور توسط کشورهای بریتانیا و ایالات متحده مورد استفاده قرار گرفت و آنها در چندین مورد ممنوعیت انتقال دارایی‌های کشورهای محور را در دستور کار قرار دادند که بعداً تجربه‌ای گران‌بها برای آمریکا در فردای پس از جنگ جهانی دوم شد. بدین صورت که آنها سعی کردند محدودیت‌های جامع اقتصادی و مالی را علیه کشورهای کمونیستی و هم‌پیمانان آنها و همچنین علیه تروریسم بین‌الملل طراحی کنند.

با فروپاشی اتحاد شوروی و پایان جنگ سرد، استفاده از این حربه به شکل شگفت‌انگیزی بیشتر شد، به طوری که آمریکا در سال‌های ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۹ بیش از ۹۲ درصد تحریم‌های اعمال شده در سراسر دنیا را علیه ۳۵ کشور اعمال کرده است. از جمله کشورهایی که به عنوان کانون تمرکز طراحان تحریم در آمریکا مورد توجه قرار گرفته‌اند، جمهوری اسلامی ایران است. آنها در فردای پس از انقلاب اسلامی در ایران، با استفاده از فرامین اجرایی رئیس جمهور و قوانین تحریمی کنگره با ادعاهایی مثل حمایت از اقدامات تروریستی، نقض حقوق بشر، جلوگیری از روند صلح خاورمیانه، فعالیت‌های موشکی و هسته‌ای و همچنین اقدامات بی‌ثبات کننده در خاورمیانه کشور را در حوزه‌های متعدد نظامی، حمل و نقل، کشتیرانی، بانکی و دیگر حوزه‌های اقتصادی مورد تحریم قرار داده‌اند؛ به طوری که اوج این تحریم‌ها را در دوره ریاست جمهوری باراک اوباما شاهد بودیم، اما در همین دوره و بعد از سال‌ها مذاکره و دیپلماسی میان ایران و قدرت‌های بزرگ، سرانجام برنامه جامع اقدام مشترک موسوم به برجام بین طرفین به امضاء رسید و به موجب آن برخی از تحریم‌های آمریکا علیه ایران برداشته شد. با ورود دونالد ترامپ به کاخ سفید و دستور

خروج آمریکا از برجام و احیای تحریم‌ها دور جدیدی از فشارها علیه ایران از اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۹۷ اعمال گردید. طی ۵ سال گذشته تحریم‌ها ابعاد مختلف زندگی شهروندان ایرانی را تحت تأثیر قرار داده است. پرسشی که در همین ارتباط مطرح می‌شود این است که تحریم‌های آمریکا چه تأثیری بر سرمایه اجتماعی و سیاسی در ایران گذاشته است؟ فرضیه مقاله به کاهش سرمایه اجتماعی و سیاسی ایران در نتیجه تحریم‌ها اشاره می‌کند و با ایجاد چارچوب مفهومی و روش توصیفی-تحلیلی در صدد ارزیابی آن برآمده است.

پیشینه تحقیق

پژوهش‌های مرتبط با تحریم‌های آمریکا علیه ایران را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد: دسته اول پژوهش‌ها به بررسی نقش تحریم در سیاست خارجی آمریکا بخصوص از بعد از جنگ جهانی دوم به بعد پرداخته‌اند و معتقدند که این کشور همواره با بکارگیری اصول خاص محدودیت‌های اقتصادی از تحریم به عنوان اصلی کلی در سیاست خارجی در تقابل با کشورهای غیرهمسو با خود استفاده کرده است (نفیو، ۲۰۱۷؛ نوری، ۱۳۹۹؛ باقری دولت‌آبادی، ۱۳۹۸؛ Mcgee, 2004).

دسته دوم بررسی تاریخی و تحلیلی تحریم‌های آمریکا علیه ایران را در دستور کار قرار داده‌اند و اساساً شروع اعمال تحریم‌ها را هم‌زمان با اشغال سفارت آمریکا در فردای بعد از انقلاب اسلامی در ایران می‌دانند و به نقش این رویداد در افزایش تحریم‌ها علیه ایران تا به امروز پرداخته‌اند. این گونه پژوهش‌ها اعتقاد دارند که تحریم‌ها برای اهداف سیاست خارجی آمریکا آثار مثبتی در پی نداشته و در پیشبرد اهداف آنها ناتوان بوده است (علیخانی ۲۰۰۰؛ جلالی و اکبری، ۱۳۹۳).

گروه سوم به صورت موردی به نقش و آثار تحریم‌های نظامی، نفتی و بانکی بر حوزه‌های اقتصادی این کشور پرداختند و میزان اثرگذاری آنها را تا حد زیادی وابسته به همکاری اتحادیه اروپا با آمریکا دانسته‌اند (Shirazi et al., 2016; Afesorgbor & Mahadevan, 2016; Ghasseminejad & Jahan Parvar, 2020).

در نهایت دسته چهارم پژوهش‌ها از این فراتر رفته و سعی بر بررسی اثرات تحریم‌ها بر حوزه‌های کلان اقتصادی مثل رشد اقتصادی، تجارت، سرمایه‌گذاری و اشتغال داشته‌اند و

اساساً رابطه مستقیمی میان شدت تحریم‌ها و آثار آنها بر متغیرهای اقتصادی یافته‌اند. این گروه معتقدند آثار تحریم‌ها بیش از آنکه گریبان دولت‌ها را بگیرد، متوجه مردم و معیشت آنها خواهد بود (آوریده و همکاران، ۱۴۰۲؛ براتی و ترابی، ۱۴۰۰؛ Rodríguez, 2022؛ Weisbrot & Sachs, 2019).

با بررسی همه این موارد، ارزیابی‌های انجام شده در خصوص تأثیرات تحریم‌ها بر جامعه ایرانی بسیار محدود و نارسا است. ابتدا اینکه تعداد اندکی پژوهش در ارتباط با تحریم‌های اعمالی آمریکا در دوره ریاست جمهوری دونالد ترامپ انجام شده است. دوم اینکه اغلب آنها ابعاد اقتصادی تحریم و پیامدهای آن بخصوص بر حوزه‌های تجارت داخلی و خارجی را مورد واکاوی قرار داده‌اند و به آثار سیاسی و اجتماعی کمتر توجه داشته‌اند. لذا در این پژوهش تلاش می‌شود با بررسی تحریم‌های ایالات متحده در دوره ریاست جمهوری دونالد ترامپ، آثار این تحریم‌ها بر روند ارزش‌های اجتماعی و سیاسی ایران که در قالب توسعه سیاسی و سرمایه اجتماعی قابل پیگیری هستند، بررسی شود.

چارچوب مفهومی

پیش از پرداختن به چارچوب مفهومی پژوهش لازم است که درباره دو مفهوم سرمایه اجتماعی و سیاسی تعریفی ارائه گردد تا مقصود از این دو اصطلاح روشن شود. غالب اندیشمندان در تعریف سرمایه اجتماعی و سیاسی بیش از آنکه به ماهیت مفهوم مذکور بپردازند، نمادها و نمادهای آن را مورد بررسی قرار داده‌اند و از ارائه یک تعریف دقیق عاجز مانده‌اند و حتی سرمایه سیاسی را در ذیل سرمایه اجتماعی تعریف می‌کنند. از نگاه جیمز کلمن^۱ و رابرت پاتنام^۲، سرمایه اجتماعی دربردارنده مفاهیمی چون اعتماد، همکاری و همیاری میان اعضای یک گروه یا جامعه است که نظام هدفمندی را با نیت دستیابی به اهدافی ویژه هدایت می‌کنند. این در حالی است که سرمایه سیاسی به نگرش‌ها و رفتارهای شهروندان گفته می‌شود که سیستم سیاسی را متأثر و آنها را با قدرت مرتبط می‌کند. علی‌رغم نزدیکی سرمایه اجتماعی و سیاسی، اما به‌طور کلی نتیجه سرمایه اجتماعی اعتماد است در حالی که پیامد سرمایه سیاسی مشروعیت سیاسی است. پاتنام سرمایه اجتماعی و

1. James Kelman
2. Robert D. Putnam

سیاسی را معیاری برای بررسی گونه‌های مشارکت مدنی و به‌طور کلی سلامت یک جامعه و سیستم سیاسی می‌داند (Alessandrini, 2002: 13). از طرفی دیگر عارفی در پژوهش خود وفاق را نشانه مستقیم وجود سرمایه در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی می‌داند و آن را توافق بین عاملان و افراد همسو در جهت تشویق فعالیت جمعی و یا منافع مشترک تعریف می‌کند. بنابراین او فعالیت جمعی را نشانه اصلی سرمایه اجتماعی و سیاسی می‌داند (Arefi, 2002: 5-15).

پاتنام با بررسی جامعه آمریکا به این مهم دست یافت که ارتباط مستقیم میان سرمایه اجتماعی و دموکراسی وجود دارد. او معتقد است فعل و انفعالات سرمایه اجتماعی و سیاسی یعنی بهبود و یا تضعیف آن در یک جامعه می‌تواند موفقیت یا عدم موفقیت دموکراسی و مشارکت سیاسی را در آن جامعه رقم بزند؛ بنابراین سرمایه اجتماعی و سیاسی عنصری کلیدی در بنا و برقراری دموکراسی است. فوکویاما با تایید نگاه مذکور، دموکراسی را بدون سرمایه اجتماعی توانمند ناممکن می‌داند. او حتی رشد اقتصادی را در پیوند عمیق با سرمایه اجتماعی می‌داند و یکی را بدون دیگری ناقص می‌داند. به‌طور کلی سطح پایین سرمایه اجتماعی و سیاسی، نظام‌های سیاسی را به سمت فسادزایی و عدم انعطاف سیاسی سوق می‌دهد اما فزونی آن می‌تواند منجر به تغییرات شدید و مقررات سخت‌گیرانه در جهت منافع عامه مردم شود (Putnam, 1995: 65-78).

درباره عوامل مؤثر بر گذار به دموکراسی، عمده مباحث حول دوگانه ساختار و کارگزار است. برخی پژوهشگران بر نقش بی‌بدیل ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تأکید دارند و ظهور دموکراسی را منوط به پیدایش ساختارهای لازم می‌دانند (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۳-۱)؛ اما برخی دیگر با برجسته کردن نقش کارگزار، مدعی‌اند که بدون کارگزار امکان شکل‌گیری دموکراسی وجود ندارد. در هر دو رویکرد، به نقش عامل بین‌المللی توجه کمی شده است البته محدود افرادی مانند ساموئل هانتینگتون^۱ از نقش مثبت عامل خارجی در ترویج و پیشبرد مسئله دموکراسی بحث کرده‌اند. او می‌گوید که حضور ارتش آمریکا در هر منطقه‌ای از راه تأثیر بر روندهای سیاسی؛ نفوذ ایده‌ها، نهادها و سیاست‌های دموکراتیک در آن منطقه را به دنبال داشته است. گروهی دیگر در تقابل با

1. Samuel P Huntington

این نگاه معتقدند که قدرت‌های بزرگ از اوایل سده نوزدهم به بعد در بسیاری از کشورهای جهان، نه برای مبارزه با اقتدارگرایی بلکه برای تأمین منافع خود اقداماتی از تهدید تا توسل به جنگ را انجام داده‌اند و از این راه به مانعی در راه دموکراسی تبدیل شده‌اند (قاضی مرادی، ۱۳۹۷: ۲۴۰).

در سطح دیگر از نظریه پردازی در این زمینه، روشمیر و همکاران با تأکید بر نقش مهم مناسبات قدرت فراملی، هرگونه وابستگی اقتصادی و غیراقتصادی را باعث افزایش دخالت بیگانگان و تعیین روند تحولات داخلی به ضرر جامعه مدنی و مانع بزرگ دموکراسی‌سازی در آن کشور می‌دانند (آهنگری و رضایی، ۱۳۹۰: ۵). در تکمیل این نگاه خالی از خوش‌بینی نسبت به نقش قدرت‌های بزرگ در توسعه دموکراسی، لینز و استپان^۱ با نگاهی ویژه‌تر معتقدند که قدرت‌های بزرگ از طرفی سعی می‌کنند با ارائه بسته‌های تشویقی و یا تهدید به اعمال محدودیت، به تحکیم دموکراسی‌های نوپا کمک کنند اما در بسیاری مواقع ممکن است با رویکردی براندازانه به منظور پیشبرد منافع خود، با فشار و محاصره اقتصادی و غیراقتصادی منجر به سقوط حکومتی دموکراتیک و یا تضعیف شدید جامعه مدنی آن کشور شوند. آنها معتقدند که عامل فراملی به‌طور مستقیم از راه فشارهای سیاسی-اقتصادی، حمایت و یا عدم حمایت مالی و فناورانه و جنگ‌های سخت و نرم، ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها را تحت تأثیر قرار می‌دهند و در نتیجه بر روند دموکراسی و ارزش‌های سیاسی و اجتماعی یک کشور اثر می‌گذارند (قاضی مرادی، ۱۳۹۷: ۲۸۰).

حال پرسش این است که عامل خارجی - قدرت‌های بزرگ - در قالب سیاست‌های منفی مانند اعمال فشار، محدودیت و تحریم اقتصادی و سیاسی چه تأثیراتی می‌تواند بر اقتصاد، ارزش‌های سیاسی و اجتماعی دموکراتیک یک جامعه داشته باشد؟ در رابطه با تأثیر عامل داخلی بر ماهیت ارزش‌های دموکراتیک، رونالد اینگلهارت^۲ در پژوهشی به بررسی رابطه بین شرایط اقتصادی-اجتماعی و تغییرات فرهنگی و ارزشی جوامع و کشورها پرداخته است. وی با تقسیم ارزش‌ها به دو دسته ارزش‌های مادی و ارزش‌های فرامادی یا خود بیانگری، معتقد است که در جوامع پیشرفته صنعتی، در نتیجه رونق شرایط

1. J. J. Linz and A. Stepan

2. Ronald F. Inglehart

اقتصادی، اولویت‌های ارزشی از سمت مسائل و دل‌بستگی‌های مادی و مرتبط با امنیت اقتصادی، به سمت تأکید بیشتر بر آزادی ابراز عقیده، کیفیت زندگی، مشارکت سیاسی و یا همان ارزش‌های فرامادی گرایش پیدا می‌کنند (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۱-۳)؛ اما مردم کشورهای توسعه‌نیافته همواره درگیر ارزش‌های مادی و ضروری‌اند و تا زمانی که این مرحله را پشت سر نگذاشته‌اند، نمی‌توانند به مرحله ارزش‌های فرامادی سیر کنند؛ بنابراین ناامنی اقتصادی مانع بزرگی در ایجاد توسعه و سیر مردم به سمت ارزش‌های فرامادی است. او ادعا می‌کند که اولویت‌های افراد بازتاب محیط اجتماعی و اقتصادی آنهاست، به نحوی که اشخاص، بیشترین ارزش ذهنی را به آن چیزهایی می‌دهند که عرضه آن نسبتاً کم است. به عبارتی اگر شرایط مادی خوبی بر جامعه حاکم نباشد، دل‌مشغولی مردم رفع نیازهای آنی برای بقا است، در حالی که در شرایط رفاه مادی، شهروندان درباره نیازهای بقا احساس امنیت نموده و انرژی فیزیکی خود را عمدتاً در سایر علایق سیاسی و اجتماعی سرمایه‌گذاری می‌کنند (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۸۹: ۲۴۳-۲۰۰).

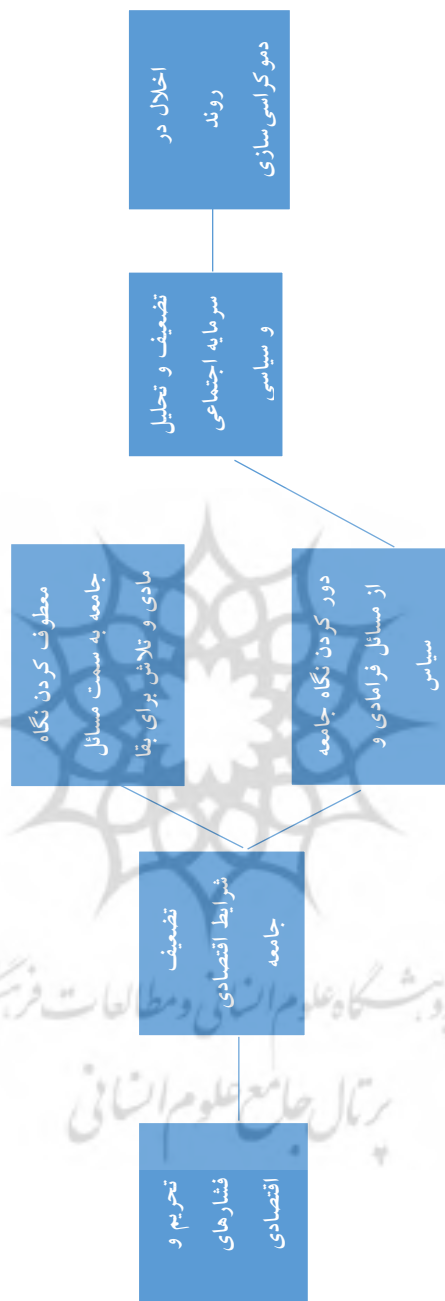
در تأیید این شرایط، هانا آرنت به زبان دیگری مدعی است که در جامعه سرمایه‌داری «زحمت»^۱ که حوزه تولید و معیشت است بر حوزه‌های «کار»^۲ (وجه سازندگی) و «کنش و تفکر» غلبه پیدا می‌کند. وقتی چنین اتفاقی به هر دلیل برای هر جامعه رخ دهد عملاً زحمت را که خصوصی‌ترین فعالیت است به عرصه «کنش» که والاترین عرصه آزادی است کشانده می‌شود. این چنین نه ارزش‌های غایی بلکه زحمت به ارزش تعیین‌کننده تبدیل می‌شود (پولادی، ۱۳۹۲: ۱۶۴-۱۷۰). از نظر آرنت، سیاست (امر سیاسی) به عنوان یک کنش (پراکسیس)، متعلق به هر فرد انسانی در حوزه‌ای عمومی است که کسی نباید از آن کنار گذاشته شود. در این میان، رهایی از ضرورت‌های زندگی، به آزادی و عمل در حوزه عمومی برای فرد انسانی به عنوان عامل آزاد می‌انجامد و برآورده نشدن نیازهای ضروری، مانعی برای عاملیت انسانی است؛ زیرا فقر یعنی حالت احتیاج دائم نیرویی دارد که ویژگی انسانی را در آدمی می‌زداید و همین سرچشمه زشتی است؛ به طوری که انسان را به ذلت ضرورت می‌کشاند (کریم زاده و منوچهری، ۱۳۹۸: ۱۰۸).

1. Labour

2. Work

نقطه اشتراک نظریه‌های فوق تأکید بر اثرگذاری اقتصاد بر وضعیت سرمایه سیاسی و اجتماعی جامعه است. بدین معنی که تضعیف شرایط اقتصادی می‌تواند بر شاخص‌های اجتماعی و سیاسی یک جامعه اثر منفی بگذارد و از این راه سرمایه سیاسی و اجتماعی در نتیجه دموکراسی را در آن جامعه با خطراتی جدی روبرو کند. آنها برای ارزیابی سرمایه سیاسی از شاخص‌هایی مثل مشارکت سیاسی، اعتراضات مردمی و حفظ نظم و قانون (شهرام نیا و همکاران، ۱۳۹۳: ۲؛ حیدری و آرایش، ۱۳۹۴: ۵؛ آوریده، ۱۴۰۲: ۱۲۰) استفاده کرده‌اند و همچنین برای سنجش سرمایه اجتماعی شاخص‌هایی از قبیل میزان جرم و جنایت، ازدواج و طلاق، مهاجرت، سرانه مطالعه، توجه به فعالیت‌های فرهنگی و مردم‌نهاد را مدنظر قرار داده‌اند (سوری، ۱۳۹۳: ۳؛ نوید نیا، ۱۳۸۸: ۱۴؛ درگاهی و همکاران، ۱۳۹۷: ۴؛ Putnam, 2007: 147؛ موسوی راد و قدسیان، ۱۳۹۴: ۵-۴؛ Alessandrini, 2002: 112؛ رسولی، ۱۳۹۸: ۱۷).

بنابراین چارچوب کلی برگرفته از نظریات مذکور بدین‌سان است که تحریم‌ها و فشارهای خارجی یکی از منابع و دلایل تضعیف اقتصاد در یک کشور است که می‌تواند به فقر جامعه و فقر می‌تواند به تغییر ارزش‌های جامعه و قفل شدن افراد جامعه به معیشت بینجامد. تالی منطقی این فرایند تقلیل کنش سیاسی و فکری جامعه به معیشت و امری ضروری است. حاصل این امر، تعطیلی امر سیاسی، حوزه عمومی، تضعیف سرمایه اجتماعی و سیاسی یک جامعه و دور شدن آن از فرایند دموکراسی است. این روایت در جوامعی که از یکسو از ارزش‌های سرمایه‌داری متأثر هستند و از سوی دیگر تحت تحریم قرار می‌گیرند، وضعیت پیچیده و جبران‌ناپذیری پیدا می‌کند.

روش پژوهش

در این پژوهش از روش مطالعه موردی یا مورد کاوی استفاده گردید. در این روش، استنباط علمی (توصیفی یا علی) از طریق مطالعه عمیق یک پدیده، موضوع یا مورد خاص به دست می‌آید (گلینی مقدم، ۱۳۹۳: ۱). در این روش نویسندگان با تمرکز عمیق بر یک موضوع یعنی تحریم و واکاوی آثار آن در ابعاد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، در پی فهمی عمیق و چندبعدی برآمده‌اند. انتخاب شاخص‌های مورد سنجش از طریق روایی صوری یا منطقی و با قضاوت متخصصان و خبرگان حوزه علوم سیاسی صورت گرفته است و از نگاه آنها شاخص‌های انتخاب‌شده در ذیل مفاهیم سرمایه اجتماعی و سیاسی به صورت ظاهری توانایی اندازه‌گیری مفهوم مورد پژوهش را دارند. با همین منظور در بخش آثار اقتصادی با استناد به پژوهش‌های قصوری، مرزبان و استادزاده شاخص‌های آهنگ رشد اقتصادی، میزان ثبات اقتصادی، نرخ ارز و ضریب جینی برای بررسی پیامدهای اقتصادی تحریم‌ها انتخاب گردیدند. در مرحله بعد به دلیل عدم وجود آثار تحقیقاتی جامع که نشان‌دهنده شاخص‌های سرمایه سیاسی و اجتماعی یک جامعه باشد، به اجبار اقدام به تجميع نظريات مختلف شد تا بتوان شاخص‌های مدنظر را انتخاب کرد. بنابراین در مرحله اول شاخص‌های سیاسی مثل میزان مشارکت سیاسی، اعتراضات مردمی و حفظ نظم و قانون از تحقیقات شهرام نیا، آوریده، حیدری و آرایش، مسعودنیا و شیخ‌محمودی اخذ شد. در مرحله آخر نیز شاخص‌های سرمایه اجتماعی و فرهنگی از قبیل جرم و جنایت، ازدواج و طلاق، مهاجرت، فعالیت‌های مردم‌نهاد، سرانه مطالعه و فعالیت‌های فرهنگی از مطالعات محققانی مثل سوری، نویدنیا، درگاهی، پاتنام، موسوی راد و قدسیان، الساندرینی^۱ و رسولی جمع‌آوری شد و روند آنها در دوران قبل و بعد از تحریم‌های آمریکا مورد بررسی قرار گرفت.

تحریم‌های آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران

تحریم‌های آمریکا علیه ایران سابقه‌ای طولانی دارند، زیرا که در همان سال‌های اول پیروزی انقلاب اسلامی، این کشور با ادعاهای متفاوت و متنوع مورد تحریم قرار گرفته

1. Alessandrini

است. با توجه به دوره زمانی مورد بررسی این مقاله، باید گفت که دونالد ترامپ در طول چهار سال ریاست جمهوری خود بر آمریکا، پنج دستور اجرایی^۱ شماره ۱۳۸۴۶، ۱۳۸۷۱، ۱۳۸۷۶، ۱۳۹۰۲ و ۱۳۹۴۹ را علیه ایران صادر کرده است. او علاوه بر این دستورات، به طور متناوبی از فرامین اجرایی روسای جمهور پیشین برای این منظور استفاده کرده است. این دستورات را به لحاظ محتوایی می توان به پنج دسته تقسیم کرد:

دسته اول فرامین اجرایی هستند که مقامات دولتی ایران را با ادعاهایی همچون پشتیبانی از فعالیت های نظامی سپاه پاسداران در خاورمیانه، نقض حقوق بشر، تدوین و اجرای سیاست های ضد آمریکایی و اسرائیلی، تکثیر سلاح های موشکی و هسته ای و پشتیبانی های اطلاعاتی، مالی و مادی از سپاه پاسداران مورد تحریم قرار می دهند و در نتیجه اموال و املاک آنها در ایالات متحده آمریکا مسدود و از ورود به این کشور منع شده اند که نقطه اوج آن مربوط به تحریم رهبری جمهوری اسلامی ایران و کارکنان دفتر منسوب به ایشان مربوط می شود (E.O, 13876: 2019/6/26).

دسته دوم فرامین اجرایی، نهادهای نظامی و هسته ای ایران را هدف قرار داده اند. در حوزه نظامی، تمرکز بر تحریم سپاه پاسداران بخصوص شاخه برون مرزی آن یعنی سپاه قدس است. طراحان تحریم ادعا می کنند که این نهاد نقشی بی ثبات کننده و تنش زا در خاورمیانه دارد. آنها همچنین با تأکید بر خطرناک بودن فعالیت های هسته ای ایران، نتیجه این اقدامات را معادل هولوکاست هسته ای قلمداد می کنند و از این راه با گسترش ایران هراسی، به تدوین و اعمال تحریم های هسته ای مبادرت کرده اند و هر نهادی را که به طور مستقیم و غیرمستقیم در توسعه فعالیت های هسته ای ایران درگیر است، مورد تحریم قرار داده اند. از جمله آن می توان به تحریم سازمان انرژی اتمی و شرکت های وابسته به آن اشاره کرد (E.O, 13382: 2005/6/28).

دسته سوم دستورات اجرایی، تحریم های بانکی و ارزی را در دستور کار خود قرار می دهند. دونالد ترامپ با صدور دو دستور اجرایی شماره ۱۳۸۴۶ و ۱۳۹۰۲ با تأکید بر اینکه بانک ها و نهادهای مالی ایرانی با تأمین مالی و مادی افراد و نهادهای تحت تحریم، به ویژه سپاه قدس، به طور غیرمستقیم در عملیات بی ثبات کننده آنها در خاورمیانه دخالت

1. Executive Order (E.O)

داشته‌اند، هرگونه خدمات مثل تأمین ضمانت، مجوزها، بیمه، ارز و تمدید اعتبار به آنها را ممنوع و مشمول تحریم قرارداد. در صدر این بانک‌ها، بانک ملی قرار دارد و در مرحله بعد بانک‌هایی مثل بانک آینده، صادرات، توسعه صادرات ایران، قوامین، سپه، صنعت و معدن، تجارت، دی، پارسیان و مؤسسات وابسته به آنها قرار دارند (E.O, 13846: 2018/8/7). پایان‌بخش این مرحله دستور اجرایی ۱۳۹۰۲ بود که معدود بانک‌هایی را که پیش از این از برخی معافیت‌ها برخوردار بودند، ذیل موارد تحریمی قرار داد تا آخرین مسیرهای نقل و انتقالات ارزی ایران مسدود و این کشور از دریافت درآمدهای صادراتی خود محروم شود (E.O, 13902: 2020/1/14).

دسته چهارم فرامین به تحریم صنایع و معادن ایران شامل صنعت نفت، فولاد، مس، خودروسازی و دیگر صنایع فعال مربوط می‌گردد که نقطه کانونی آن، صنعت نفت است. ایالات متحده با بررسی مهم‌ترین منابع درآمدی ایران، این حوزه را به‌طور ویژه‌ای مورد توجه قرار داده است؛ زیرا که مطابق آخرین آمارها، نفت بیش از ۷۰ درصد از درآمدهای دولتی ایران را شکل می‌دهد. دونالد ترامپ و تیم تحریمی او ادعا می‌کنند که درآمدهای ناشی از فروش نفت، صرف هزینه ساخت موشک‌های بالستیک و اقدامات بی‌ثبات‌کننده ایران در منطقه خاورمیانه می‌شود؛ با این دیدگاه، او در دستورات اجرایی ۱۳۸۴۶ و ۱۳۹۰۲ به این بخش و بخش‌های صنعتی دیگر توجه ویژه‌ای کرده و هرگونه فعالیت در زمینه خرید، فروش و حمل‌ونقل آنها را ممنوع کرده است. همچنین صنایع دیگری مثل خودروسازی، آهن، آلومینیوم و مس، ذوب‌آهن و دیگر صنایع فلزی و فولادی با ادعای تأمین مالی، مادی و فنی نیروهای سپاه قدس و مقاومت بسیج در لیست تحریم‌ها قرار گرفته‌اند، املاک و مستغلات آنها مسدود و هرگونه ارتباط و معامله با آنها ممنوع شده است (E.O, 13902: 2020/1/14).

بالاخره دسته آخر از فرامین اجرایی، تحریم‌های بخش حمل‌ونقل و کشتیرانی ایران را در برمی‌گیرد. دونالد ترامپ ابتدا بر اساس فرمان اجرایی ۱۳۵۹۹ باراک اوباما، به احیای تحریم کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران و شرکت ملی نفتکش ایران با ادعای ارائه خدمات نظامی و امنیتی و مسائل مربوط به برنامه هسته‌ای پرداخت. این تحریم‌ها به‌واسطه توافق هسته‌ای تعلیق شده بودند. طراحان تحریم با بیان اینکه ایران از حوزه حمل‌ونقل خود

به صورت پوششی برای انتقال نیرو و سلاح به خاورمیانه و واردات مواد مورد نیاز پایگاه‌های موشکی و هسته‌ای خود استفاده می‌کند، با دستورهای اجرایی متعدد به تحریم این حوزه مبادرت و هرگونه ارائه خدمات مالی، بلیت‌فروشی، تهیه و نگهداری قطعات، سوخت‌رسانی به آنها را ممنوع و همچنین اموال و املاک این شرکت‌ها را مسدود کرد (E.O, 13846: 2018/8/6). جدول شماره یک، نمایی کلی از تحریم‌های وزارت خزانه‌داری علیه ایران را نشان می‌دهد.

جدول ۱- نمایی کلی از تحریم‌های آمریکا علیه ایران

ردیف	شماره دستور	مقامات تحریم شده	علت تحریم	منبع
۱	۱۳۲۲۴ ۱۳۶۰۶	مدیران شرکت نت بیگارد سماوات و سامان افق جدید	پشتیبانی مالی و فنی از سپاه پاسداران	U.S. Department of State, 2016- 2020
۲	۱۳۸۷۶	تحریم رهبری و کارکنان دفتر ایشان	تدوین سیاست‌های ضدآمریکایی	
۳	۱۳۲۲۴ ۱۳۶۰۶	هشت نفر از فرماندهان نظامی از جمله فرمانده نیروی هوافضا ^۱ و فرمانده نیروی زمینی سپاه ^۲	سیاست‌های بی‌ثبات کننده در خاورمیانه	
۵	۱۳۲۲۴	تحریم چندین نفر از مقامات نظامی و غیرنظامی	همکاری در برنامه تکثیر سلاح‌های موشکی و هسته‌ای	
۶	۱۳۲۲۴	بنیاد تعاون بسیج و چندین موسسه وابسته به آن	تأمین مالی، رفاهی و اعتباری اعضای مقاومت بسیج	
۷		سازمان انرژی اتمی ایران و ۲۳ شرکت وابسته به آن	کنترل عملیاتی و نظارت بر برنامه‌های هسته‌ای	

۱. امیرعلی حاجی‌زاده

۲. محمد پاک‌پور

ادامه جدول ۱-

ردیف	شماره دستور	مقامات تحریم شده	علت تحریم	منبع
۸	۱۳۳۸۲	شرکت فناوری سانتریفیوژ ایران ^۱	ارتقا و تأمین ملزومات نظامی و هسته‌ای	
۹	۱۳۲۲۴	بانک ملی، مهر اقتصاد، پارسیان، ملت و ۵۰ بانک و نهادهای وابسته به آن‌ها	پشتیبانی مالی، مادی، فنی از سپاه پاسداران و کمک به دور زدن تحریم‌ها	
۱۰	۱۳۸۴۶	تحریم معامله با ریال	استفاده دولت از آن در راستای تأمین مالی سیاست‌های بی‌ثبات کننده	
۱۱	۱۳۹۰۲	تحریم ۱۸ بانک ایرانی از جمله بانک کشاورزی، مسکن و...	حمایت مالی از سیاست‌های بی‌ثبات کننده ایران در خاورمیانه	
۱۲	۱۳۹۰۲	صنایع خودروسازی ایران	نمایندگی مالی مقامات دولتی	
۱۳	۱۳۲۲۴ ۱۳۸۷۱	شل ^۲ ، تک‌تار ^۳ فولاد مبارکه اصفهان و شرکت اندیشه محوران	پشتیبانی و کنترل غیرمستقیم توسط نیروهای سپاه پاسداران	
۱۴	۱۳۹۰۲	تحریم ۱۷ شرکت فولادی		
۱۵	۱۳۵۹۹	۲۲ کشتی شرکت کشتیرانی ایران، ۳۷ نهاد و کشتی شرکت ملی نفت کش ایران	اقدامات پوششی در راستای منافع نظامی ایران	
۱۶	۱۳۸۴۶	کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران		
۱۷	۱۳۵۹۹	هواپیمایی ملی ایران ^۴ و ۶۷ هواپیمای این شرکت	کمک به گسترش اقدامات بی‌ثبات کننده در خاورمیانه	

1. TESA
2. SHell
3. Tak Tar
4. Iran Air

آثار تحریم‌های آمریکا در حوزه اقتصاد ایران

پیش از بررسی شاخص‌های سیاسی و اجتماعی، لازم است آثار تحریم‌ها بر حوزه اقتصادی کشور مورد بررسی قرار گیرد، زیرا مطابق ادعای این پژوهش، آثار سیاسی و اجتماعی تحریم، به واسطه تغییر شرایط اقتصادی هر جامعه صورت می‌گیرد. برخی از نظریه‌پردازان به دلیل جنس اقتصادی تحریم، معتقدند که محتمل‌ترین نتیجه تحریم در حوزه اقتصادی رخ خواهد داد و حداقل انتظار تحریم‌کننده، آشفتگی در حوزه اقتصادی کشور هدف است. به عبارتی دیگر با اعمال تحریم‌ها، سردرگمی و عدم اطمینان به آینده افزایش می‌یابد و انتظار سوددهی واحدهای اقتصادی مورد تردید قرار می‌گیرد؛ بنابراین بازیگران اقتصادی در شرایط مذکور با اعمال سیاست‌های انقباضی از سرمایه‌گذاری در دارایی‌های حقیقی خودداری کرده و همچنین با تشدید اختلال در روند واردات و صادرات، افزایش هزینه تولیدکنندگان در اثر فرایندهای دور زدن تحریم‌ها و در نهایت کاهش فعالیت در بخش واقعی اقتصاد، شاخص‌های اقتصادی کشور هدف متزلزل خواهد شد (مرزبان و استادزاد، ۱۳۹۴: ۴). با این توضیحات در این قسمت برخی شاخص‌های مهم اقتصادی در دوره‌های زمانی قبل و بعد از تحریم‌ها و میزان اثرگذاری تحریم بر این شاخص‌ها بررسی می‌شود.

الف- آهنگ رشد اقتصادی

آهنگ رشد اقتصادی، یکی از شاخص‌هایی است که در ارزیابی ارزش‌های مادی مورد توجه قرار می‌گیرد. همان‌طور که در جدول شماره ۲ آمده است، تا قبل از اعمال تحریم‌ها، شاخص رشد اقتصادی ایران اعداد مثبتی را نشان می‌دهد؛ اما بعد از اعمال تحریم‌ها، اعداد و ارقام نشان از رشد اقتصادی منفی این کشور دارد. به‌طوری‌که از ۳/۷ درصد رشد در سال ۲۰۱۷ به ۵- درصد در سال ۲۰۲۰ رسیده است. این امر سقوط ۲۳۵/۱ درصدی در این شاخص نسبت به قبل از تحریم‌ها را نشان می‌دهد؛ بنابراین می‌توان گفت که آهنگ رشد اقتصادی ایران در سال‌های بعد از تحریم‌ها به‌طور مداوم به سمت منفی در حرکت بوده است (IMF, 2016-2020).

جدول ۲- میزان رشد اقتصادی (درصد)

سال	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰
رشد اقتصادی	۱۲/۵	۳/۷	-۵/۴	-۷/۶	-۵

Source: International Monetary Fund (IMF), (2016-2020)

ب- میزان ثبات اقتصادی

معیار مهم دیگری که در حوزه ارزش‌های اقتصادی به آن توجه می‌شود، ثبات اقتصادی و ثبات قیمت‌ها در داخل هر کشور است. آمار و ارقام جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که بالاترین نرخ تورم اعلام شده در ایران تا قبل از اعمال تحریم‌ها نزدیک به ۹/۹۸ درصد بوده است؛ اما بعد از آن شاهد افزایش مداوم قیمت‌ها و به تبع آن افزایش نرخ تورم هستیم، به‌طوری که در سال ۲۰۲۰ به رقم ۳۴/۲۲ درصد رسید. البته این رقم در سال ۲۰۱۸ به بالای ۴۱ درصد رسیده بود. به هر حال با بررسی‌های انجام شده می‌توان گفت نرخ تورم در دوره زمانی قبل و بعد از تحریم‌ها از ۹/۹۸ درصد به ۳۴/۲۲ درصد رسیده است (World Bank, 2016-2020).

جدول ۳- میزان تورم (درصد)

سال	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰
میزان تورم	۸/۶۵	۹/۹۸	۳۱/۱۸	۴۱/۶	۳۴/۲۲

Source: World Bank. (2016-2020)

تحریم‌ها علاوه بر تورم کالاها، باعث نوسانات شدید ارزی در ایران شدند. به‌طوری که مطابق جدول شماره ۴ نرخ ارز تا قبل از اعمال تحریم‌ها به ازای هر یک دلار آمریکا نزدیک به ۴۲۸۸۰ ریال بوده است؛ اما بعد از اعمال تحریم‌ها این میزان به‌طور غیرقابل کنترلی رو به فزونی گذاشت. به‌طوری که سال ۲۰۲۰ میزان ۲۵۷۰۱۰ ریال را نشان می‌دهد. البته در برخی از ماه‌های سال (۲۰۱۹ و ۲۰۲۰) این میزان بیشتر هم شده است؛ اما آخرین آمارهای قبل و بعد از اعمال تحریم‌ها نشان از کاهش ۴۹۹/۳ درصدی ارزش ریال نسبت به دلار آمریکا دارد (World Bank, 2016-2020).

جدول ۴- نرخ ارز نسبت به یک دلار آمریکا

سال	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰
نرخ ارز (ریال)	۳۹۴۸۰	۴۲۸۸۰	۱۰۵۰۰۰	۱۲۹۵۹۰	۲۵۷۰۱۰

Source: World Bank (2016-2020)

همچنین میزان صادرات و درآمد ارزی ایران در این دوره دستخوش تغییرات زیادی شد. در حالی که میزان صادرات ایران تا پیش از خروج آمریکا از برجام، رقم ۱۰۵ میلیارد دلار را نشان می‌دهد؛ اما با اعمال تحریم‌ها در میانه سال ۲۰۱۸، این رقم روندی کاهشی به خود گرفت، به طوری که در سال ۲۰۱۹ این میزان به ۵۵/۱ میلیارد دلار رسید. به عبارت دیگر این کشور در طی این دوره زمانی با کاهش ۴۷/۵ درصدی در صادرات و کسب درآمد ارزی مواجه شده است (WTO, 2016-2019).

جدول ۵- میزان صادرات ایران برحسب میلیارد دلار

کشور	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰
ایران	۷۲/۹	۹۲/۷	۱۰۵/۰	۵۵/۱	اعلام نشده

World Trade Organization (WTO). (2016-2019) source:

پ- سرمایه‌گذاری خارجی

یکی ابعاد و اهداف مهم تحریم‌ها افزایش هزینه‌های سرمایه‌گذاری و یا محدود ساختن سرمایه‌گذاری‌های مالی در کشور هدف است تا روند معمول و طبیعی اقتصاد آن کشور را دچار اختلال کنند. بررسی‌ها نشان می‌دهد با شروع تحریم‌ها بی‌ثباتی‌های اقتصادی در قالب افزایش نرخ تورم و فوران نرخ ارز به معضلی بزرگ برای سرمایه‌گذاران در ایران تبدیل شد؛ امری که باعث شد آنها در تصمیم به ورود سرمایه خود به این کشورها مردد شوند و همچنین سرمایه‌گذاران فعال در این کشور خروج سرمایه را در دستور کار خود قرار دهند. همان‌طور که جدول شماره ۶ نشان می‌دهد، در طی سال‌های پیشاتحریم میزان ورودی سرمایه خارجی به ایران بیش از ۳ میلیارد دلار و حتی در سال ۲۰۱۷ به ۵/۱۹ میلیارد دلار رسیده بود. شروع تحریم‌ها و فشار حداکثری دونالد ترامپ و متعاقب آن افزایش بی‌ثباتی‌های اقتصادی در این کشور باعث شد در نهایت ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با کاهشی ۷۳٪ مواجه شود و به عدد یک میلیارد و ۳۴۲ میلیون دلار در

سال ۲۰۲۰ برسد. این امر در مورد خروجی سرمایه از ایران نیز صادق است. بطوری که مطابق آمار بانک مرکزی در طی سال‌های بعد از اعمال تحریم‌ها به‌طور میانگین سالانه بیش از ۶ میلیارد دلار خروجی سرمایه از ایران بوده است و حتی این امر در سال ۲۰۲۰ و سال‌های بعد از آن به بیش از ۹ میلیارد دلار در سال رسیده است (Unctad, 2021: 268).

جدول ۶- میزان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران بر حسب میلیارد دلار

سال	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰
ورودی	۳/۳۷۲	۵/۰۱۹	۲/۳۷۳	۱/۵۰۸	۱/۳۴۲
خروجی	۱۹/۴	۱۶/۰	۶/۶۶	۶/۳۸	۹/۳۳

Source: Unctad, 2021: 268

بانک مرکزی ایران، ۱۴۰۱

ت- ضریب جینی و فقر

یکی دیگر از شاخص‌هایی که در بررسی شرایط اقتصادی و میزان نابرابری درآمد بین دهک‌های پایین و بالای یک کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد، شاخص ضریب جینی است. این شاخص که عددی است بین صفر و یک (یا صفر و صد درصد) که در آن صفر به معنی توزیع کاملاً برابر درآمد یا ثروت و یک به معنای نابرابری مطلق در توزیع است (قصوری، ۱۳۹۹: ۱۲). بررسی‌های مرکز آمار ایران نشان می‌دهد که نابرابری درآمد و ثروت در مقایسه با قبل و بعد از تحریم‌ها ۴/۹ درصد افزایش داشته است، هرچند که به دلایلی مثل کمک‌های نقدی و غیر نقدی سازمان‌ها و نهادهای دولتی به اقشار پایین جامعه در قالب سبدهای کالایی و یارانه معیشتی، امید به بهبود این آمار در سال ۱۳۹۹ وجود داشت؛ اما این شاخص متأثر از دیگر شاخص‌های اقتصادی کشور از جمله جهش نرخ ارز و افزایش قیمت کالاها و خدمات، روندی صعودی پیدا کرد؛ هرچند که نسبت به سال ۱۳۹۷ شدت کمتری داشت، اما به‌طور کلی نرخ نابرابری درآمد در مناطق شهری و روستایی افزایش چشمگیری داشته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۹-۱۳۹۵).

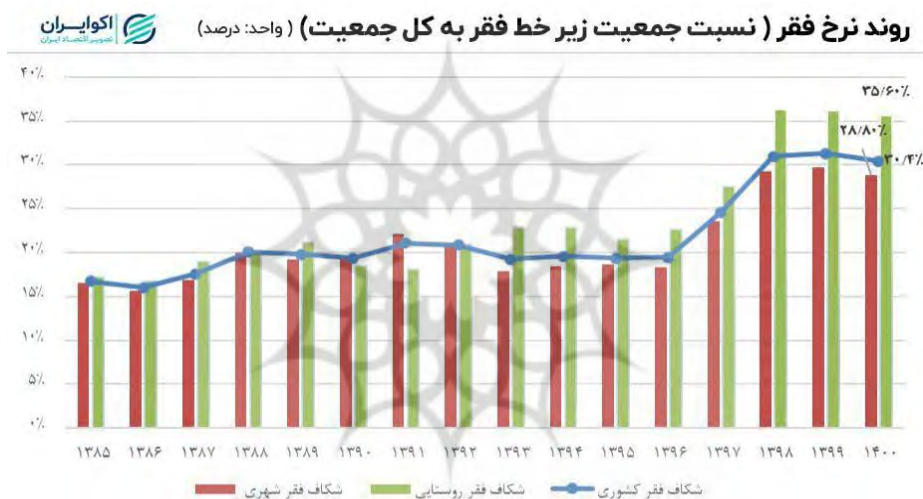
جدول ۷- ضریب جینی ایران (درصد)

سال	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹
ضریب جینی	۰/۳۹۰۰	۰/۳۹۸۱	۰/۴۰۹۳	۰/۳۹۹۲	۰/۴۰۰۶

منبع: مرکز آمار ایران

همچنین آمارها و گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس حاکی از گسترش حاشیه‌نشینی و فقر در ایران دارد. این گزارش‌ها تاکید می‌کنند که با تشدید بی‌ثباتی‌های اقتصادی و به تبع آن کاهش درآمد خانوار و افزایش هزینه‌های مصرف آنها از سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۰، حاشیه‌نشینی به طرز بی‌سابقه‌ای گسترش یافته است و نرخ فقر به بیش از ۳۰ درصد رسیده است، در حالی که پیش از این بطور میانگین ۱۵ درصد بوده است. همچنین این گزارش‌ها بر کاهش شدید سرانه خوراک، کالری، سهم مسکن و آموزش مردم در فردای افزایش تحریم‌ها اشاره دارد (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۲).

نمودار ۱- روند نرخ فقر در ایران

منبع: مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۲

آثار تحریم‌های آمریکا بر ارزش‌های سیاسی و اجتماعی جامعه ایران

در قسمت پیشین با بررسی آثار تحریم‌ها بر حوزه ارزش‌های اقتصادی در ایران، این نتیجه حاصل شد که با شروع تحریم‌ها و ادامه آنها، شاخص‌های این حوزه ازجمله نرخ رشد اقتصادی، ارزش پول ملی، میزان ثبات اقتصادی و وضعیت ضریب جینی رو به افول گذاشته‌اند. با علم به وضعیت این شاخص‌ها در ایران، در قسمت بعد با کنکاش در برخی از شاخص‌های مرتبط با ارزش‌های سیاسی و اجتماعی در دوره‌های قبل و بعد از تحریم‌ها، به سنجش ادعای این پژوهش مبنی بر اثرگذاری ارزش‌های اقتصادی بر روند پذیرش

ارزش‌های فرامادی در جامعه ایران پرداخته می‌شود. در نگاه السون^۱ تحریم به واسطه آثار اقتصادی، می‌تواند دربردارنده آثار سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مخربی باشد؛ بدین معنی که با افزایش فشارهای اقتصادی و در تنگنا قرار گرفتن کشور هدف، ارزش‌ها و رفتارهای سیاسی و اجتماعی آن جامعه دچار تغییر می‌شود. این پیامدها می‌تواند شامل آشوب و کشمکش داخلی، ناآرامی توده‌ها، بی‌ثباتی سیاسی، نارضایتی نخبگان و مهاجرت آنها، تضعیف سرمایه اجتماعی، گسترش جرم و جنایت، طلاق، فساد، تضعیف روندهای علمی، بی‌توجهی به نمادها و نهادهای ملی و مذهبی و به‌طور کلی تزلزل در نظم سیاسی و اجتماعی پیشاتحریم باشد (مسعود نیا و شیخ محمودی، ۱۳۹۸: ۱۳). با این توضیحات در این قسمت با انتخاب شاخص‌های سیاسی و اجتماعی، میزان اثرگذاری وضعیت اقتصادی ناشی از تحریم‌ها بر دو حوزه ارزش‌های سیاسی و اجتماعی در جامعه ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف- آثار تحریم‌های آمریکا بر حوزه ارزش‌های سیاسی

در همه دولت‌ها حتی دولت‌های غیرمردم‌سالار، عملکرد اقتصاد ملی و ارزیابی شهروندان از شرایط اقتصادی نقش مهمی در افزایش اعتماد سیاسی و گسترش سرمایه سیاسی آن کشور دارد (Wong and et al., 2011: 15). با این توضیح، برخی شاخص‌ها در حوزه ارزش‌های سیاسی در جامعه ایران بررسی شده تا این مسئله روشن شود که تضعیف وضعیت اقتصادی ناشی از تحریم، به چه میزان باعث تغییر در ارزش‌های سیاسی جامعه شده است. به عبارتی بهتر واکنش سیاسی جامعه در شرایط تضعیف شاخص‌های اقتصادی جامعه به چه صورت بوده است؟ در این قسمت شاخص‌هایی مثل مشارکت سیاسی، کنش‌های اعتراضی جامعه، میزان قانون‌پذیری و نظم به‌عنوان معیارهای ارزیابی سرمایه سیاسی مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

* مشارکت سیاسی

یکی از شاخص‌هایی که در توسعه سیاسی کشورها به آن توجه می‌شود، میزان مشارکت سیاسی به معنای شرکت داوطلبانه و آگاهانه مردم در تعیین سرنوشت خود است.

1. Olson

اندیشمندان علوم سیاسی، همواره بر ارتباط معنادار میان شرایط اقتصادی و میزان مشارکت سیاسی تأکید دارند. آنها یکی از راه‌های سنجش مشارکت سیاسی را میزان توجه مردم به انتخابات آن کشور می‌دانند (شهرام‌نیا و همکاران، ۱۳۹۳: ۲). با این نگاه باید گفت در طی دوران بعد از خروج آمریکا از برجام و اعمال تحریم‌ها، دو دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی و انتخابات ریاست جمهوری در ایران برگزار شده است که میزان مشارکت به پایین‌ترین حد خود در تاریخ چهل و سه ساله جمهوری اسلامی ایران رسیده است. بدین معنی که در انتخابات مجلس یازدهم در سال ۱۳۹۸، میزان مشارکت به ۴۲/۵۷ درصد رسید و حتی در برخی از استان‌ها مثل تهران این میزان به ۲۶/۲۴ درصد رسید. در حالی که در انتخابات مجلس دهم که در سال ۱۳۹۴ برگزار شد، میزان مشارکت ۶۱/۸۳ بود که این امر کاهش ۳۱/۱ درصدی میزان مشارکت را نشان می‌دهد. همچنین در دوازدهمین انتخابات ریاست جمهوری در سال ۱۳۹۶ میزان مشارکت ۷۳/۳۳ درصد ثبت شده است، در حالی که این میزان در سال ۱۴۰۰ و در طی انتخابات سیزدهم به ۴۸/۸ درصد رسید که این امر کاهش ۳۳/۴ درصدی را نشان می‌دهد (وزارت کشور، ۱۴۰۰/۴/۲۴).

اندیشمندان و محققان علوم سیاسی در تحلیل کاهش مشارکت سیاسی در ایران، نقش تحریم و نارضایتی اقتصادی را بسیار مهم تلقی می‌کنند. آنها معتقدند آرامش اقتصادی که منجر به آرامش ذهنی شهروندان می‌شود، یکی از پیش‌شرط‌های مهم مشارکت سیاسی است. وقتی این نیاز تأمین شد، مردم می‌توانند فارغ از دغدغه‌های روزمره به سیاست فکر کنند (حیدری و آرایش، ۱۳۹۴: ۵-۳)؛ اما جامعه ایران بعد از خروج آمریکا از برجام و اعمال تحریم‌ها، دچار نوسانات و مشکلات فراوان اقتصادی و معیشتی شد که پیامد کوتاه‌مدت آن تبدیل مسائل و دغدغه‌های اقتصادی به اولویت ذهنی جامعه و جلوه کم‌اهمیت فعالیت‌های سیاسی در نگاه مردم بود؛ بنابراین کاهش مشارکت سیاسی و عدم تمایل حداکثری جامعه ایران به صندوق‌های رأی امری قابل پیش‌بینی بود (شفیعی سیف‌آبادی، ۱۴۰۰: ۱۲-۱۵). البته در نقطه مقابل، دولت کاهش مشارکت سیاسی را ناشی از برگزاری انتخابات در دوره کرونا و ترس از انتقال بیماری ذکر می‌نماید. این استدلال اگرچه تا حدی می‌تواند درست باشد اما در نظر گرفتن آن به صورت یگانه عامل قطعی و تأثیرگذار با واقعیت‌های سیاسی جامعه سازگاری ندارد.

* اعتراضات و خشونت‌های جمعی

اعتراض نوعی کنش است که شامل گردهمایی‌ها، رویدادها و دیگر رفتارهای جمعی می‌شود و ویژگی‌هایی از قبیل مقطعی بودن، خودجوشی و برنامه‌ریزی نشده دارد (Lofland, 1985: 29). در مورد چرایی شکل‌گیری اعتراضات مردمی تحقیقات زیادی صورت گرفته است. غالب تحقیقات نشان می‌دهد که مسائل اقتصادی و مادی بنیادی‌ترین نقش را در کشاندن مردم بخصوص مردم کشورهای در حال توسعه به خیابان‌ها دارد. در این میان هرچند بروز اختلال در مسائل اقتصادی هر کشور می‌تواند به دلایل متعدد داخلی و خارجی باشد؛ اما به‌طور حتم نمی‌توان از نقش مستقیم و غیرمستقیم فشارهای اقتصادی خارجی در برانگیختن مردم و کشاندن آنها به خیابان‌ها چشم‌پوشی کرد (آوریده، ۱۴۰۲: ۱۲۰).

با بررسی دایره اعتراضات جمعی در طی دوران قبل و بعد از اعمال تحریم‌ها، می‌توان ادعا کرد که این‌گونه تجمعات و اعتراضات با محتوای صنفی و غیرصنفی و به‌صورت خشونت‌آمیز و غیرخشونت‌آمیز جریان داشته‌اند؛ اما نکته مهم اینکه وسعت و شدت اعتراضات و همچنین سطح خشونت در ایران، رابطه مستقیمی با افزایش تحریم‌ها علیه این کشور داشته است. بدین معنا که با افزایش تحریم‌ها و ایجاد اختلال در شرایط اقتصادی مردم، شاهد گسترش اعتراضات جمعی در کشور بوده‌ایم. اعتراضات آبان ماه سال ۱۳۹۸ که در واکنش به گرانی ۲۰۰ درصدی بنزین آغاز شد باعث تخریب ساختمان‌های دولتی، خودروها، بانک‌ها و مغازه‌ها و اختلال در جریان عادی کسب و کارها شد. اعتراضات این سال از نظر گستره و شدت خشونت و همچنین میزان خسارات مالی، مادی و جانی به مراتب از اعتراضات دی‌ماه ۱۳۹۶ بزرگ‌تر بوده است. در ادامه و در طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ بارها کارگران شرکت‌های پتروشیمی، معدنکاران، پرستاران، سهامداران موسسات مالی، معلمان و کارکنان شرکت‌های آب و برق نسبت به شرایط شغلی و دستمزدهای خود اعتراض کردند.

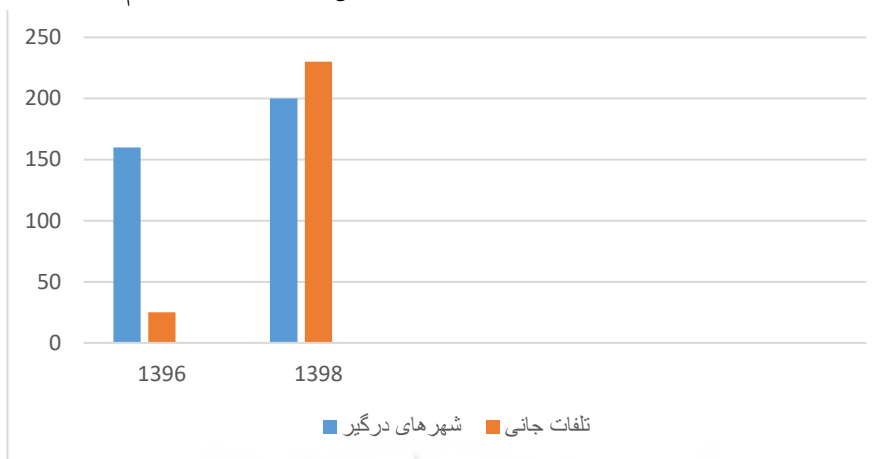
اعتراضات بازنشستگان به کم بودن حقوق دریافتی و عدم دریافت مطالبات خود، اعتراضات مربوط به کم‌آبی، خشک شدن تالاب‌ها و خشک‌سالی‌ها بخصوص در خوزستان و اصفهان در این سال‌ها به‌صورت پراکنده صورت پذیرفت (آوریده، ۱۴۰۲: ۱۴۰).

۱۲۰). اگرچه تا به امروز بررسی دقیقی از گستره و میزان خسارات این اعتراضات صورت نگرفته است، اما مطابق برخی آمارها، در اعتراضات آبان ۱۳۹۸، دایره اعتراضات به ۲۶ استان سرایت کرده بود و همچنین شهرهای کوچک در این امر درگیر شده‌اند. علاوه بر این، خسارات به نهادهای پولی و مالی، جایگاه‌های سوخت، مساجد، مراکز نظامی و انتظامی گسترش یافته است، در حالی که در مورد اعتراضات پیشین صادق نبوده و معمولاً به مؤسسات مالی محدود شده است.

نکته قابل توجه در مورد اعتراضات سال ۱۳۹۸ این است که اعتراضات در اغلب شهرستان‌ها، به خشونت کشیده شد در حالی که در اعتراضات سال ۱۳۹۶، فقط ۴۰ درصد شهرستان‌های معترض دست به خشونت زده‌اند (جلائی پور و حاجی زادگان، ۱۳۹۶: ۶). همچنین با بررسی آمار و ارقام می‌توان گفت که در دوران تحریم‌ها روند سیکلی اعتراضات تشدید یافته است و هیچ سالی بدون اعتراض سپری نشده است و فاصله بین اعتراضات بسیار کوتاه شده است. همچنین در اعتراضات دوران تحریم نسبت به اعتراضات پیش از آن شعارهای سیاسی رادیکال‌تر داده شده است و به نقش گروه‌هایی مثل طبقه متوسط، جوانان، زنان، اقشار تهیدست و حاشیه‌نشین افزوده شده و روند اعتراضات به سمت رادیکالیزه‌تر شدن رفته است (مدنی، ۱۳۹۹: ۱۴۰).

به‌طور کلی می‌توان گفت اعتراضات و ناآرامی‌های خیابانی در دوره افزایش تحریم‌ها روندی تصاعدی به خود گرفته است و به لحاظ گستره موضوعی، دوره‌های زمانی اعتراض‌ها، تعداد معترضان و شهرهای درگیر و همچنین پیامدهای مالی و جانی آن از شدت بالاتری برخوردار شده است (مدنی، ۱۳۹۹: ۱۵۳). از نگاه آزاد ارمکی و همکاران، تحریم و مسائل اقتصادی ناشی از آن یکی از ریشه‌های اصلی اعتراضات و نارضایتی‌های مردم در طی سال‌های اخیر بوده است. تشدید تحریم‌های آمریکا، گسترش فشار اقتصادی، برجسته شدن موضوع فساد اقتصادی و ... در یک تقاطع تاریخی زمینه را برای به‌وجود آمدن این وضعیت بغرنج و تشدید تجمعات خیابانی مهیا کردند (آزاد ارمکی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶). سردارنیا و البرزی نیز با تایید این امر معتقدند که مقولات اقتصادی بالاترین جایگاه و اهمیت را در ایجاد انگیزش برای اعتراضات خیابانی کارگران، اصناف و توده‌های شهروندان در ایران داشته است (سردارنیا و البرزی، ۱۴۰۱: ۳۰-۱۴).

نمودار ۲- مقایسه گستره و شدت اعتراضات قبل و بعد از اعمال تحریم‌ها

منبع: آوریده، ۱۴۰۲: ۱۲۵

* حفظ نظم و قانون

قانون‌مداری و حفظ نظم از شاخص‌هایی است که اندیشمندان علوم سیاسی برای سنجش ارزش‌های سیاسی یک جامعه مورد استفاده قرار می‌دهند. پژوهش‌های متعددی در مورد این شاخص در ایران انجام شده است، از جمله مهم‌ترین آنها پژوهشی است که هر ساله توسط موسسه گالوپ در بیش از ۱۵۰ کشور جهان انجام می‌شود. این موسسه بر اساس معیارهایی مثل میزان اعتماد به پلیس محلی، امنیت فردی، تجربه ضرب و شتم، سرقت و اجرای قانون به بررسی شاخص حفظ نظم و قانون در این کشورها پرداخته است. مطابق این پژوهش‌ها رتبه منطقه‌ای و جهانی ایران تا قبل از اعمال تحریم‌ها به ترتیب رتبه ۳ و ۲۸ بود؛ اما این رتبه در طی سال‌های بعد از آن رو به افول گذاشت؛ به‌طوری که در سال ۲۰۲۰ به رتبه ۵ منطقه‌ای و ۵۶ جهانی نزول پیدا کرد که این امر به معنای افول ۶۶/۶ درصدی رتبه منطقه‌ای و ۱۰۰ درصدی رتبه جهانی ایران در دوره زمانی بعد از اعمال تحریم‌ها است (Gallup, 2020: 16). نمود عینی این آمار را می‌توان در میزان سرقت‌ها، نزاع‌های خیابانی، اعتراضات صنفی و سیاسی دریافت؛ به‌طوری که مطابق آمار سالیانه نیروی انتظامی کشور، میزان سرقت‌ها و نزاع‌های صورت گرفته در سال‌های بعد از اعمال تحریم‌ها به ترتیب ۴۴/۵۴ و ۱۰/۴۷ درصد افزایش داشته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸-۱۳۹۵).

ب- آثار تحریم‌های آمریکا بر حوزه‌های سرمایه اجتماعی و فرهنگی در ایران آنچه در پژوهش‌های مرتبط با تحریم‌های ایالات متحده علیه ایران مورد غفلت قرار گرفته است، آثار این تحریم‌ها بر حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی و به‌طور کلی بر سرمایه اجتماعی کشور می‌باشد. جیمز کلمن^۱ و رابرت پاتنام با فراتر رفتن از سرمایه فیزیکی و انسانی، معتقدند که سرمایه اجتماعی ویژگی‌هایی است که در ساختار اجتماعی وجود دارد و باعث می‌شود که افراد با سهولت بیشتری وارد کنش‌های اجتماعی شوند و میزان اعتماد بین آنها بهبود یابد؛ بنابراین سرمایه اجتماعی، نظام تعهدات و انتظارات است و میزان اجرای درست این تعهدات و انتظارات در محیط اجتماعی، نقش مهمی در افزایش و کاهش سرمایه اجتماعی هر کشور دارد (سوری، ۱۳۹۳: ۳). علی‌رغم مغفول ماندن پردازش به ماهیت و شاخص‌های سرمایه اجتماعی در ایران، می‌توان مواردی مثل میزان جرم و جنایت، سرقت، وضعیت طلاق، مهاجرت، خودکشی و ابعادی از مشارکت اجتماعی داوطلبانه مثل توجه به انجمن‌ها و سازمان‌های خیریه و مردم‌نهاد، شرکت در برنامه‌های فرهنگی و هنری (سوری، ۱۳۹۳: ۵) و بسیاری موارد دیگر را به‌عنوان شاخص‌های سرمایه اجتماعی در دو دوره زمانی قبل و بعد از تحریم‌ها مورد بررسی قرارداد تا از این راه میزان اثرگذاری تحریم‌ها را بر وضعیت سرمایه اجتماعی در ایران فهم کرد.

* جرم و جنایت

یکی از شاخص‌هایی که در حوزه سرمایه اجتماعی مورد توجه قرار گرفته، میزان جرم و جنایت در هر کشور است. در اینجا سرمایه اجتماعی به‌صورت نیروی محرکه و پتانسیل تعامل بین پلیس و شهروندان عمل می‌نماید. میزان جرم و جنایت می‌تواند نشان از میزان اعتماد و تعامل میان پلیس و شهروندان و یا همان سرمایه اجتماعی باشد (نویدینیا، ۱۳۸۸: ۱۴). گزارش‌های سازمان پزشکی قانونی کشور در طی دوره‌های قبل و بعد از تحریم‌ها نشان می‌دهد که همانند شرایط اقتصادی که قبل از آن بررسی شد، آمارها در حوزه قضایی و اجتماعی کشور از وضعیت مناسبی برخوردار نیست. تا قبل از اعمال تحریم‌ها، تعداد نزاع‌های ثبت شده در کشور، رقم ۵۴۴ هزار مورد را نشان می‌دهد، اما این رقم در سال‌های

1. James Kelman

بعد از اعمال تحریم‌ها رو به افزایش گذاشت، به‌طوری که در سال ۱۳۹۹ به بالای ۶۰۱ هزار مورد رسید که این امر افزایش ۱۰/۴۷ درصدی در میزان نزاع‌های داخلی را نشان می‌دهد (سازمان پزشکی قانونی کشور، ۱۳۹۹). همچنین در این دوره میزان قتل‌های صورت گرفته در کشور، افزایشی ۵/۷ درصدی داشته است. علاوه بر این تعداد سرقت‌های ثبت شده که شامل سرقت از منازل خصوصی و دولتی و سرقت اشیاء می‌شود، از ۵۹۷ هزار مورد در سال ۱۳۹۶ به بالای ۸۶۳ هزار مورد در سال ۱۳۹۸ رسیده است که این امر افزایش قابل تأمل ۴۴/۵۴ درصدی را به ما نشان می‌دهد. رونمایی از آمار سالانه خودکشی، به‌وضوح تشدید این معضل اجتماعی را در دوران تحریم نشان می‌دهد، به‌طوری که مطابق جدول شماره ۸، میزان خودکشی‌ها در این دوره نسبت به دوره پیشین افزایش ۳۰/۹ درصدی را به ما نشان می‌دهد که امری بسیار قابل تأمل و نگران‌کننده است. بالاخره به‌عنوان آخرین مورد قابل بررسی، میزان اعتیاد به مواد مخدر در کشور در طی سال‌های قبل از تحریم نزدیک به ۲ میلیون و ۸۰۸ هزار نفر بود، اما این میزان در سال‌های بعد افزایش یافت، به‌طوری که در سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به ۴ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر افزایش یافت که این امر به معنای صعود ۶۰ درصدی تعداد معتادان به مواد مخدر در دوران تحریم است. همه این موارد نشان از افزایش جرم و جنایت در دوره‌های زمانی بعد از اعمال تحریم‌ها علیه ایران دارد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸-۱۳۹۵).

جدول ۸- جرم و جنایت (مورد)

سال	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹
تعداد نزاع	۵۴۷۰۲۱	۵۴۴۴۷۰	۵۸۰۰۷۰	۵۷۴۹۶۱	۶۰۱۵۱۶
تعداد قتل	۱۷۷۷	۱۸۸۸	۱۷۹۵	۱۹۹۶	اعلام نشده
تعداد خودکشی	۳۷۷۸	۳۹۳۰	۴۲۴۰	۴۱۵۶	۵۱۴۵
تعداد سرقت	۵۸۵۹۰۶	۵۹۷۲۹۵	۷۸۶۵۹۰	۸۶۳۳۳۳	اعلام نشده
تعداد معتادان به مواد مخدر (نفر)	اعلام نشده	۲۸۰۸۰۰۰	اعلام نشده	۴۲۰۰۰۰۰	۴۵۰۰۰۰۰

مأخذ: سازمان پزشکی قانونی کشور ۱۳۹۹-۱۳۹۵ و مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸-۱۳۹۵

* ازدواج و طلاق

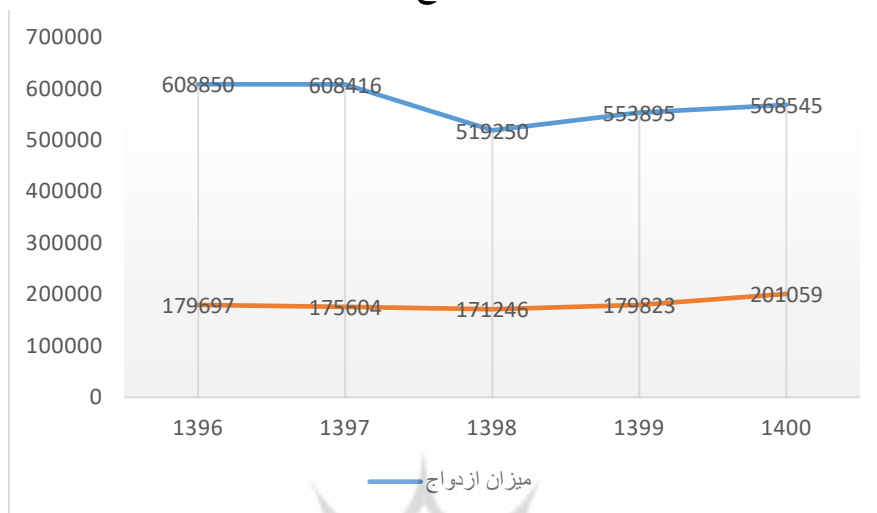
خانواده بنیادی‌ترین و جهان‌شمول‌ترین نهاد اجتماعی جامعه است که افراد را برای حضور در اجتماع آماده می‌کند و نقش زیادی در فعل‌وانفعالات سرمایه اجتماعی هر سیستمی دارد. از دیدگاه بکر^۱ عوامل اقتصادی و رفاهی نقش زیادی در افزایش تمایل به ازدواج یا طلاق دارند. بدین معنی که اگر آنها فکر کنند که باوجود ازدواج به شرایط اقتصادی و رفاهی ضعیف‌تری می‌رسند، پس آن را به تأخیر می‌اندازند. این امر در مورد طلاق نیز صادق است و یکی از دلایل اصلی تمایل به طلاق، مطلوبیت اقتصادی آن نسبت به ماندن در ازدواج است (درگاهی و همکاران، ۱۳۹۷: ۴).

آمارهای سازمان ثبت احوال ایران نشان می‌دهد که در دوران تحریم‌ها و تضعیف شرایط اقتصادی این کشور، تعداد ازدواج‌های ثبت شده نزدیک به ۶/۵ درصد نسبت به سال‌های پیش از اعمال تحریم‌ها کاهش داشته است. همچنین در ارتباط با میزان طلاق در کشور باید گفت که علی‌رغم شیب نزولی آن در طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸، اما در سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ با رشد ۱۴ درصدی روبرو شده است که این امر در تاریخ جمهوری اسلامی ایران بی‌سابقه است؛ بنابراین با توجه به نمودار شماره ۳ که برگرفته از آمارهای سازمان ثبت احوال کشور است، باید گفت که میزان ازدواج و طلاق در طی سال‌های اخیر با نوسانات نگران‌کننده‌ای روبرو بوده است، به‌خصوص اگر این شاخص‌ها را با آمار سال‌های پیش از تحریم مقایسه کنیم، به این مهم پی خواهیم برد (سازمان ثبت احوال کشور، ۱۳۹۹/۶/۲۶).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Becker

نمودار ۳- میزان ازدواج و طلاق (واقعه)

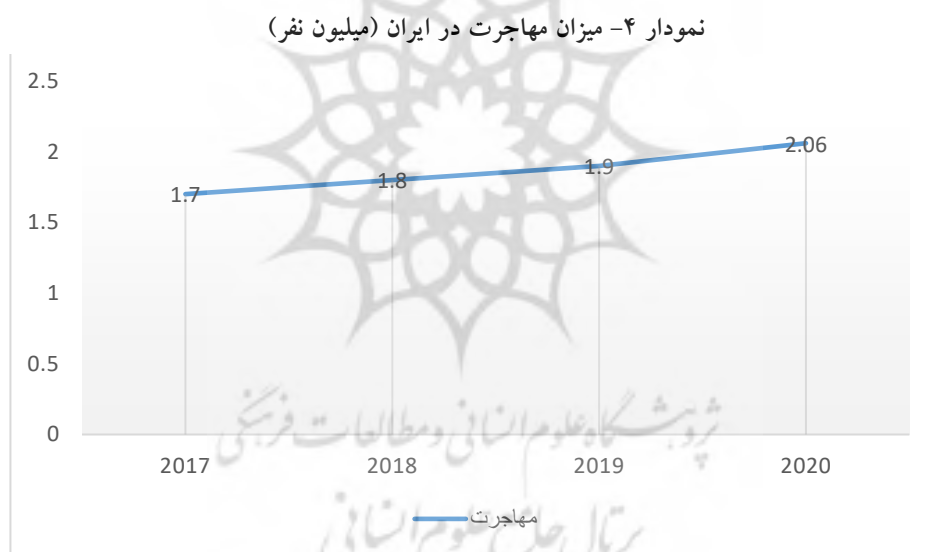
منبع: سازمان ثبت‌احوال کشور، ۱۴۰۰/۶/۲۶

* مهاجرت

شاخص اجتماعی دیگری که در طی این سال‌ها متأثر از فشارهای اقتصادی با تغییرات زیاد همراه شده است، پدیده مهاجرت است که در اشکال مختلف تحصیلی، پناهندگی، خانوادگی و دیگر موارد صورت پذیرفته است. مطابق با نظریه محرومیت نسبی، افراد برای رفع محرومیت خویش از امکانات مادی و معنوی، اقدام به مهاجرت می‌کنند. پاتنام معتقد است مهاجرت می‌تواند مانع رشد سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی شود؛ زیرا با خروج افراد از یک گروه یا جامعه سطح کمی و کیفی اعتماد، حسن نیت و دگردوستی درون آن گروه یا جامعه کاهش می‌یابد (Putnam, 2007: 147). موسوی راد و قدسیان در پژوهش خود از تحریم به عنوان یکی از عوامل مهمی نام می‌برند که به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم باعث افزایش مهاجرت نخبگان کشور هدف تحریم می‌شود. بدین گونه که تحریم‌ها باعث وجود بی‌ثباتی‌های متعدد اقتصادی و تحت فشار قرار دادن اقشار مختلف در درون کشور هدف می‌شوند. در حالت اول، شهروندان کشور هدف ممکن است در برابر تحریم‌ها مقاومت کنند و ریاضت‌های ناشی از تحریم را به جان بخرند، اما در حالت دوم آنها تاب‌آوری کمتری از خود نشان می‌دهند و مهاجرت به کشورهای دیگر را

به عنوان راه حل فرار از فشارهای ناشی از تحریم انتخاب می کنند (موسوی راد و قدسیان، ۱۳۹۴: ۴-۵).

مطابق آمار و ارقامی که سالانه از طرف دفتر معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری ایران اعلام می شود، تعداد مهاجران ایرانی در سراسر دنیا تا سال های قبل از اعمال تحریم ها کمتر از ۱/۶ میلیون نفر بوده اند و در طی سال ۲۰۱۷ به ۱/۷ میلیون نفر رسید؛ اما بعد از این زمان میزان تمایل به مهاجرت از ایران به شدت افزایش یافت، به گونه ای که این میزان در سال ۲۰۲۰ به حدود ۲/۰۶ میلیون نفر رسیده است که این امر افزایش ۲۱ درصدی میزان مهاجرت در دوران بعد از اعمال تحریم ها را نشان می دهد. همچنین شواهد و آمارها از افزایش این آمار در طی سال ۲۰۲۱ گواهی می دهند (معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، ۱۴۰۰/۶/۲۵).

منبع: معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، ۱۴۰۰/۶/۲۵

✳ مشارکت در امور خیریه و سازمان های مردم نهاد

فعالیت در انجمن های داوطلبانه از معیارهای سرمایه اجتماعی است که مردم را به هم ارتباط می دهند، اعتماد و عمل متقابل را گسترش می دهند و جامعه را با دگردوستی بدون اجبار استحکام می بخشند (Alessandrini, 2002: 112). بررسی جدول شماره ۹ نشان

می‌دهد، میزان مشارکت در امور خیریه و سازمان‌های مردم‌نهاد، در طی دوره‌های زمانی قبل و بعد از برجام به شدت کاهش پیدا کرده است. این جدول به ما نشان می‌دهد که تعداد موقوفه‌ها بعد از اعمال تحریم‌ها با کاهشی ۴۰ درصدی مواجه شده است. همچنین برگزاری انجمن‌های دوستی میان ایران و دیگر کشورها و نشست‌های بین‌ادیانی به ترتیب ۵۰/۹ و ۶۴/۷ درصد نزول داشته‌اند (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۸: ۱۲۵، ۱۵۸)؛ بنابراین با تجزیه و تحلیل این آمارها می‌توان ادعا کرد که میزان همکاری و همیاری در حوزه سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان یکی از شاخص‌های مهم برآورد سرمایه اجتماعی، رو به افول گذاشته و در وضعیت بغرنجی سیر می‌کند.

جدول ۹- مشارکت در امور خیریه و سازمان‌های مردم‌نهاد

سال	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹
تعداد موقوفات جدید	۲۵۹۵	۲۳۵۵	۱۸۳۳	۱۴۱۲	اعلام نشده
تعداد تأسیس انجمن‌های دوستی	۲۴۰	۲۶۵	۲۶۹	۱۳۰	
تعداد نشست‌های گفتگوی بین‌ادیان	۱۲۰	۱۰۲	۶۹	۳۶	

منبع: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۸: ۱۲۵، ۱۵۸

* میزان استقبال از برنامه‌های هنری و فرهنگی

شاخص دیگری که در روند توجه به سرمایه اجتماعی دارای اهمیت است، میزان استقبال عمومی از برنامه‌های هنری و فرهنگی در ایران است. با بررسی جدول شماره ۱۰ می‌توان دریافت که تعداد نمایش‌های هنری برگزار شده در ایران تا قبل از اعمال تحریم‌ها و به طور مشخص در سال ۱۳۹۶ حدود ۶۹۳۰ نمایش بوده است و این تعداد در سال ۱۳۹۸ به ۶۴۱۵ نمایش رسید که این کاهشی ۷/۴ درصدی را نشان می‌دهد. علاوه بر این، میزان استقبال از این نمایش‌ها با افزایش آثار تحریم‌ها بر وضعیت اقتصادی عموم مردم، رو به نزول می‌گذارد به طوری که میانگین استقبال ۸۲۰۰۰۰ نفری سال ۱۳۹۷ به ۵۶۳۲۰۰۰ نفر در سال ۱۳۹۷ رسید که این کاهش ۳۱/۳ درصدی استقبال عموم از این نمایش‌ها را نشان می‌دهد (سالنامه آماری فرهنگ و هنر، ۱۳۹۸: ۵۷). این آمار در مورد فیلم‌های سینمایی اکران شده و میزان استقبال از آنها نیز صادق است. به طوری که تعداد اکران این فیلم‌ها

۹/۷ درصد و میزان استقبال از آنها ۷/۸ درصد کاهش داشته است (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۸: ۱۱۰).

جدول ۱۰- تعداد نمایش‌ها و میزان استقبال از آنها

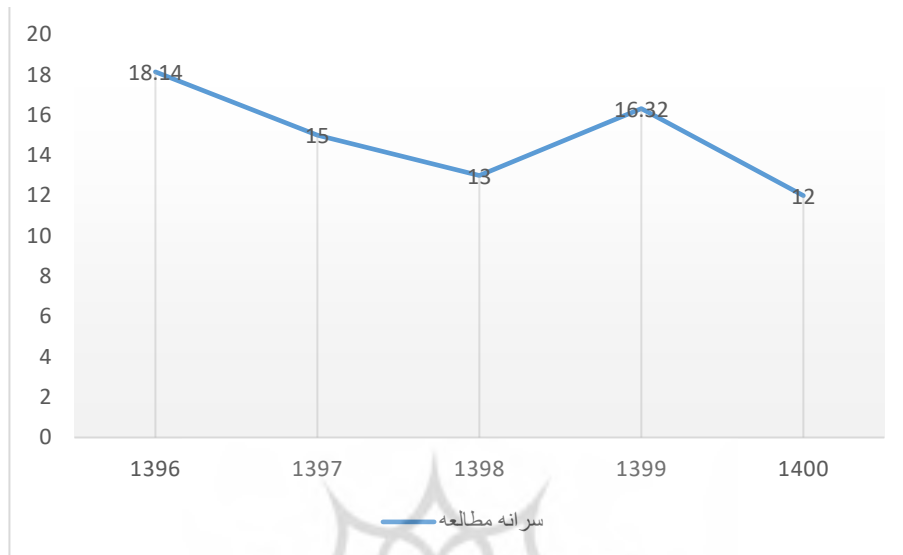
سال	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹
نمایش‌های اجراشده	۶۹۲۴	۶۹۳۰	۷۱۹۸	۶۴۱۵	اعلام نشده
میزان استقبال عمومی	۴۲۴۱۰۰۰	۵۵۷۹۰۰۰	۸۲۰۰۰۰۰	۵۶۳۲۰۰۰	
فیلم‌های سینمایی اکران شده	۶۴	۸۲	۸۰	۷۴	
استقبال از فیلم‌های سینمایی	۲۵۴۴۳	۲۲۸۴۷	۲۸۵۴۷	۲۶۳۱۱	

منبع: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۸: ۵۷

* سرانه مطالعه

سرانه مطالعه به میزان مطالعه یک نفر در یک شبانه روز گفته می‌شود و یکی از شاخص‌های مهم فرهنگی است که از آن برای سنجش وضعیت سرمایه اجتماعی یک کشور استفاده می‌شود. بالا بودن سرانه مطالعه در یک کشور نشان از جامعه باسوادتر، پیشرفته‌تر، مدرن‌تر با سرمایه اجتماعی بالاتر دارد. زیرا پیشرفت یک کشور جزء با مطالعه و خواندن امکان‌پذیر نیست. محققان از اصطلاح فاجعه فرهنگی برای پایین بودن و یا کاستن از سرانه مطالعه در یک کشور سخن می‌گویند (رسولی، ۱۳۹۸: ۱۷). بررسی این شاخص در ایران نشان می‌دهد که در دوران تحریم وضعیت نامطلوبی به خود گرفته است. تحقیقات و پژوهش‌های متعددی در این باره صورت گرفته است. در حالی که مطابق اعلام مرکز آمار ایران سرانه مطالعه در سال ۱۳۹۶ نزدیک به ۱۸ دقیقه و ۱۴ ثانیه در روز بود، اما این امر در آمارگیری سال ۱۳۹۹ به ۱۶ دقیقه و ۳۲ ثانیه کاهش یافت. نزول سرانه مطالعه در ایران حتی در دوره‌ای در سال ۱۴۰۰ به عدد ۱۲ دقیقه در روز کاهش پیدا کرد (وزارت فرهنگ و ارشاد، ۱۳۹۶-۱۴۰۰). امری که نشان از تحدید علاقه و توجه به مطالعه در دوران تحریم نسبت به پیش از آن دارد. پژوهشگران دلیل این امر را فارغ از مسائل فرهنگی، متوجه مسائل و مشکلات اقتصادی کشور می‌دانند که یکی از دلایل ایجاد مسائل اقتصادی، تحریم‌های شدید آمریکا بوده است (رسولی، ۱۳۹۸: ۲۷).

نمودار ۵- سرانه مطالعه روزانه در ایران ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰

مآخذ: وزارت فرهنگ و ارشاد، ۱۳۹۶-۱۴۰۰

نتیجه‌گیری

پدیده گذار به دموکراسی و عوامل مؤثر بر آن همواره مورد اختلاف نظریه‌پردازان بوده است. در این بین، برخی گذار به دموکراسی را وابسته به ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی می‌دانند. در مقابل، عده‌ای بی‌توجه به ساختارها، مجذوب نقش کارگزاران هستند. هر دو گروه در بررسی فرایند گذار به دموکراسی، نقش چندانی برای عوامل خارجی و بین‌المللی قائل نیستند. البته محدود کسانی به عامل فراملی در روند گذار التفات نشان دادند و با نگاهی مثبت و ایجابی باور دارند که قدرت‌های بزرگ می‌توانند مروج دموکراسی در دیگر کشورها باشند. در این پژوهش برخلاف چنین رویکردهای نظری، رابطه و آثار تحریم‌های دولت آمریکا بر مسائل توسعه سیاسی اجتماعی در ایران بحث و بررسی شده است. بدین معنی که ارتباط تحریم‌های آمریکا با ارزش‌های سیاسی و اجتماعی در ایران چگونه بوده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که تحریم‌های اعمالی ایالات متحده در حوزه‌های مختلف اقتصادی بر روند ارزش‌های سیاسی و سرمایه اجتماعی در ایران تأثیرگذار بوده است. بدین معنی که تحریم‌ها با تضعیف شاخص‌های اقتصادی از جمله رشد اقتصادی، نرخ ارز، سرمایه‌گذاری خارجی، افزایش تورم و ضریب جینی سبب

گسترش نابرابری در آمد و ثروت و ایجاد ناامنی اقتصادی و سوق دادن جامعه به سمت رفع نیازهای آنی شده است. این امر پرداختن به امور فرامادی در قالب ارزش‌های سیاسی و اجتماعی را کاهش داد و با گسترش فقر، نگاه جامعه را به ضرورت‌های معیشتی یا امر زحمت پیوند زد. در حقیقت، گسترش فقر و ضعف شرایط اقتصادی علاوه بر اینکه نگاه جامعه را به سمت معیشت و کنش زحمت سوق داد و به تقلیل کنش فکری و سیاسی به کنش زحمت منجر شد، سبب گسترش اعتراضات و خشونت‌های جمعی، ازدیاد بی‌نظمی و جرم و جنایت، طلاق، گسترش مهاجرت، نزول میل به مطالعه و توجه به سازمان‌های مردم‌نهاد شد؛ بنابراین تحریم در حوزه اجتماعی سبب تضعیف سرمایه‌های اجتماعی و در حوزه سیاسی باعث کاهش مشارکت سیاسی و افزایش بی‌نظمی سیاسی در جامعه گردید. حاصل چنین معضلی، تغییر ارزش‌های سیاسی و اجتماعی جامعه، تضعیف امر سیاسی، حوزه عمومی و ارزش‌های غایی در جامعه ایران بود.

در پایان به نظر می‌رسد برخلاف نگاه حاکم در میان موافقان تحریم که مدعی هستند تحریم می‌تواند با اعمال فشار بر حاکمان سبب آزادسازی سیاسی شود و گذار به دموکراسی را تسهیل کند، تحریم‌ها سبب تضعیف سرمایه‌های مادی و غیرمادی (اجتماعی و سیاسی) جامعه، به تبع آن به حاشیه کشاندن مسئله دموکراسی و تضعیف حوزه عمومی و تقویت فرایندهای اقتدارگرایی جهت تحقق امر معیشت می‌شود.

تداوم وضعیت مذکور و گسترش مشکلات اقتصادی در ایران می‌تواند آینده ارزش‌های سیاسی و اجتماعی را تاریک‌تر کند و انفجار سرمایه اجتماعی و سیاسی موجود را رقم بزند. بنابراین تصمیم‌گیران و مجریان باید با ارائه برنامه‌های مدون و مبتنی بر واقعیت، ریشه‌ها و دلایل تضعیف امر سیاسی و اجتماعی در کشور را مورد بحث و بررسی جدی قرار داده و برای مقابله با آن اقدام اساسی انجام دهند. در غیر این صورت با تداوم خطراتی مثل گسترش کمی و کیفی اعتراضات مردمی، تنش‌های داخلی، فزونی معضلات اجتماعی غیرقابل جبران، مهاجرت توده‌ای، افت شدید سرانه تحصیلی و در نهایت افزایش فاصله بین مردم و حاکمان، آینده نظام سیاسی با تهدیدی جدی روبرو خواهد شد. لازم به ذکر است که اقدامات اصلاحی مسئولان می‌تواند شامل دو بخش تمرکز بر رفع تحریم یا

خنثی‌سازی آن در عرصه بین‌المللی با استفاده از ظرفیت‌های دیپلماتیک و همزمان توجه جدی و عملی به توانمندی‌های اقتصاد داخلی برای مقابله با آثار منفی تحریم‌ها باشد.

تعارض منافع

هیچگونه تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

ORCID

Malek Avarideh

<https://orcid.org/0000-0003-4079-6739>

Ali Mokhtari

<https://orcid.org/0000-0001-8365-3151>

Ali Bagheri
Dolatabadi

<https://orcid.org/0000-0002-4584-5870>

منابع

- آوریده، مالک؛ باقری دولت‌آبادی، علی؛ حسینی، عقیل و دهبانی پور، رضا، (۱۴۰۲)، «مقایسه تأثیر تحریم‌های ایالات متحده علیه ج.ا.ایران و ونزویلا در دوره ریاست جمهوری دونالد ترامپ و تأثیرات اقتصادی آن»، *اقتصاد سیاسی بین‌الملل*، دوره ۳، شماره ۳، صص ۶۲۷-۶۰۰.
- آزاد ارمکی، تقی؛ جلایی پور، حمیدرضا و حاج علی، علی، (۱۴۰۰)، «پیدایش جمعیت معترض: از جنبش‌های شهری تا جنبش‌های فراگیر»، *مجله توسعه محلی*، دوره ۱۴، شماره ۲، صص ۴۹۹-۴۷۳.
- آهنگری، عبدالمجید و رضایی، روح‌الله، (۱۳۹۰)، «بررسی رابطه علی بین دموکراسی و رشد اقتصادی: با استفاده از داده‌های ترکیبی»، *فصلنامه مدل‌سازی اقتصادی*، دوره ۵، شماره ۱، صص ۶۵-۴۷.
- اینگلهارت، رونالد، (۱۳۷۳)، *تحول فرهنگی در جامعه‌ی صنعتی*، ترجمه مریم وتر، تهران: کویر.
- اینگلهارت، رونالد و ولزل، کریستین، (۱۳۸۹)، *نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی*، ترجمه یعقوب احمدی، تهران: کویر.

- براتی، مسعود و ترابی، حامد، (۱۴۰۰)، *جنگ اقتصادی، فهرست تحریم‌های آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- باقری دولت‌آبادی، علی، (۱۳۹۸)، «چهل سال با تحریم‌ها: نگاهی به تاکتیک‌های رسانه‌ای آمریکا برای تأثیرگذاری بیشتر تحریم‌ها بر ایران»، *پژوهش‌های انقلاب اسلامی*، دوره ۸، شماره ۲۸، صص ۷۲۴.
- بانک مرکزی ایران، (۱۴۰۱)، «گزیده آمارهای اقتصادی، بازار سرمایه»، بازیابی شده در <https://www.cbi.ir/category/4130.aspx> از: (۱۴۰۲/۱۲/۳).
- پولادی، کمال، (۱۳۹۲)، *تاریخ اندیشه سیاسی در غرب: قرن بیستم*، تهران: نشر مرکز.
- جلالی، رضا و اکبری، امیر، (۱۳۹۳)، «تاریخچه پیدایش تحریم‌ها، سیر تحولات تاریخی روابط متعامل و متقابل ایران و آمریکا»، *پژوهشنامه تاریخ*، دوره ۴، شماره ۳۵، صص ۵۷-۱۰۸.
- حیدری، نصرت اله و آرایش، باقر، (۱۳۹۴)، «واکاوی رابطه فقر اقتصادی و رفتار انتخاباتی: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه‌های آزاد اسلامی استان ایلام»، *فصلنامه تخصصی علوم سیاسی*، دوره ۱۱، شماره ۳، صص ۱۶۵-۱۸۴.
- درگاهی، حسن؛ قاسمی، مجتبی و بیرانوند، امین، (۱۳۹۷)، «عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر طلاق در ایران با تأکید بر ادوار تجاری، آموزش و اشتغال زنان»، *فصلنامه اقتصاد و الگوسازی*، دوره ۹، شماره ۴، صص ۹۵-۱۲۰.
- رسولی، بهروز، (۱۳۹۸)، «بررسی سرانه مطالعه در ایران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی»، بازیابی شده در (۱۴۰۰/۲/۵) از: https://fbarnamerizi.farhang.gov.ir/ershad_content/media/image/2019/08/788544_orig.pdf.
- سوری، علی، (۱۳۹۳)، «سرمایه اجتماعی و رشد در ایران»، *پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، دوره ۲۲، شماره ۶۹، صص ۴۹-۶۴.
- سردارنیا، خلیل‌الله و البرزی، هنگامه، (۱۴۰۱)، «تحلیل اعتراضات صنفیاجتماعی اخیر در ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰)»، از منظر نظریه سیاست خیابان، *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، دوره ۱۱، شماره ۴۰، صص ۱۵۰-۱۰۷.
- سازمان پزشکی قانونی کشور، (۱۳۹۹)، «آمار سالانه نزاع در کشور»، بازیابی شده در (۱۴۰۰/۲/۵) از: https://lmo.ir/web_directory.

- سازمان ثبت احوال کشور، (۱۳۹۹-۱۳۹۶)، «دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی کشور»، بازیابی شده در (۱۴۰۰/۲/۵) از:
<https://www.sabteahval.ir/avej/Page.aspx?mId=49826&ID=3272&Page=Magazines/SquareshowMagazine>.
- شهرام نیا، امیر مسعود؛ عمرو آبادی، بهروز و ابراهیمی، علی، (۱۳۹۳)، «بررسی رابطه میان مشارکت سیاسی و رفاه اقتصادی (مطالعه موردی دانشجویان، کارمندان و استادان دانشگاه اصفهان)»، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۵، شماره ۱۹، صص ۲۰۰-۱۶۰.
- شفیعی سیف‌آبادی، محسن، (۱۴۰۰)، «بررسی دلایل میزان مشارکت مردمی در انتخابات ۱۴۰۰ و آینده رفتار انتخاباتی شهروندان»، پژوهش‌نامه علوم سیاسی، دوره ۷، شماره ۳، صص ۱۰۸-۶۱.
- ظهیری نیا، مصطفی، (۱۳۹۴)، «جهت‌گیری ارزشی و ارتباط آن با شاخص‌های توسعه انسانی در شهر بندرعباس»، فصلنامه توسعه اجتماعی، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۷۸-۵۵.
- قاضی مرادی، حسن، (۱۳۹۷)، گزاف‌ها به دموکراسی: تاریخچه پنجاه سال پژوهش‌های دموکراسی‌سازی، تهران: اختران.
- کریم زاده، عطاءالله و منوچهری، عباس، (۱۳۹۸)، «رابطه مدنی و توانمندی: مطالعه تطبیقی «هانا آرنه» و «آمارتیا سن»»، پژوهش سیاست‌نظری، دوره ۷، شماره ۲۶، صص ۱۳۱-۹۷.
- گلینی مقدم، گلنسا، (۱۳۹۳)، «مطالعه موردی: طرح تحقیق و روش‌های پژوهش، اطلاع‌رسانی و ارتباطات»، نقد کتاب اطلاع‌رسانی و ارتباطات، سال ۱، شماره ۳ و ۴، صص ۲۵۱-۲۵۸.
- مرزبان، حسین و استاد زاد، علی حسین، (۱۳۹۴)، «تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر تولید و رفاه اجتماعی ایران: رهیافتی از الگوی رشد تعمیم‌یافته تصادفی»، پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال ۲۰، شماره ۶۳، صص ۶۹-۳۷.
- مدنی، سعید، (۱۳۹۹)، آتش خاموش؛ نگاهی به اعتراضات آبان ۹۸، تهران: موسسه رحمان.
- مسعودنیا، حسین و شیخ محمودی، پیمان، (۱۳۹۸)، «اقتصاد سیاسی تحریم و تأثیر آن بر ساختار سیاسی تطبیقی دولت‌های دموکراتیک و غیر دموکراتیک»، سیاست‌پژوهی، سال ۶، شماره ۲، صص ۱۸۳-۱۴۹.

- معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، (۱۴۰۰)، «سالنامه آماری مهاجرتی ایران ۱۴۰۰»، بازیابی شده در (۱۴۰۰/۲/۵) از:
<http://isti.ir/1400>.
- مرکز پژوهش‌های مجلس، (۱۴۰۲)، «وضعیت فقر و ویژگی‌های فقرا در دهه گذشته»، بازیابی شده در (۱۴۰۲/۱/۱) از: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1775550>.
- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۵-۱۳۹۹)، «سالنامه آماری کشور ۱۳۹۸»، دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌الملل، بازیابی شده در تاریخ (۱۴۰۰/۲/۵) از:
<https://amar.org.ir/Portals/0/News/1400/salnameh-98.pdf>.
- وزارت کشور، (۱۴۰۰)، «میزان مشارکت در انتخابات یازدهمین دوره کشور»، بازیابی شده در (۱۴۰۰/۲/۵) از: <https://moi.ir/Files/MOI/Files/59/5986d537-15ad-4332-b3b8-810009d4e488.pdf>.
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، (۱۳۹۵-۱۳۹۸)، «سالنامه‌های آماری فرهنگ و هنر سال ۱۳۹۵-۹۸»، بازیابی شده در (۱۴۰۰/۲/۵) از:
<https://motaleaat.farhang.gov.ir/fa/amar/amar>.
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، (۱۳۹۶)، «وضعیت مطالعه در ایران»، بازیابی شده در (۱۴۰۰/۲/۵) از: <https://www.ricac.ac.ir/news>.

References

- Alessandrini, M, (2002), "Is Civil Society an Adequate Theory?", *Third Sector Review*, Vol. 8, No. 2, pp.105-119.
- Arefi, Mahyar, (2002), "Jump-starting Main Street: A Case Study of the Los Angeles Neighborhood Initiative (LANI)", *Town Planning Review*, Vol.73, No.1, pp.83-110.
- Exchange Rates, (2016-2020), "Iranian Rial Exchange Rates", Available at: <https://www.exchange-rates.org/currentRates/IRR> (2020/9/15).
- Executive Order, 13224, (2001), "Blocking Property and Prohibiting Transactions With Persons Who Commit, Threaten to Commit, or Support Terrorism", Available at: <https://www.state.gov/executive-order-13224/> (2020/9/3).

- Executive Order, 13382, (2005), "Blocking Property of Weapons of Mass Destruction Proliferators and Their Supporters", Available at: [https:// www. treasury. gov/ resource- center/ sanctions/ Documents/ whwmdeo.pdf](https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/whwmdeo.pdf) (2020/2/3).
- Executive Order, 13902, (2021), "Imposing Sanctions With Respect to Additional Sectors of Iran", Available at: [https:// home. treasury. gov/ system/files/126/13902.pdf](https://home.treasury.gov/system/files/126/13902.pdf) (2021/1/7).
- Executive Order, 13846, (2020), "Reimposing Certain Sanctions With Respect to Iran", Available at: [https:// home. treasury. gov/ system/ files/ 126/ 08062018_iran_eo.pdf](https://home.treasury.gov/system/files/126/08062018_iran_eo.pdf) (2021/1/7).
- Executive Order, 13876, (2019), "Imposing Sanctions With Respect to Iran", Available at: [https:// home. treasury. gov/ system/ files/126/13876.pdf](https://home.treasury.gov/system/files/126/13876.pdf) (2021/1/8).
- Executive Order, 13871, (2019), "Imposing Sanctions with Respect to the Iron, Steel, Aluminum, and Copper Sectors of Iran", Available at: [https://www.treasury.gov/resource-center/ sanctions/ Programs/ Documents/ 13871. pdf](https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/13871.pdf) (2020/9/9).
- Gallup, (2020), "Global Law and Order", Available at: [https:// www. gallup. com/ analytics/ 322247/gallup-global-law-and-order-report-2020.aspx?thank-you-report-form=1](https://www.gallup.com/analytics/322247/gallup-global-law-and-order-report-2020.aspx?thank-you-report-form=1) (4/4/2020).
- International Labour Organization, (2016-2020), "SDG Indicator 8.5.2 – Unemployment Rate", Available at: [https:// www. ilo. org/ shinyapps/ bulkexplorer53/ ?lang= en & segment= indicator&id= SDG_ 0852_ SEX_ AGE_RT_A](https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer53/?lang=en&segment=indicator&id=SDG_0852_SEX_AGE_RT_A) (2020/5/25).
- International Monetary Fund, (2016-2020), "Real GDP Growth", Available at: [https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/IRN?year= 2020](https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/IRN?year=2020) (2020/10/7).
- Lofland, J, (1985), *Protest: Studies of Collective Behavior and Social Movements*, New York: Transaction Books.

- McGee, Robert W, (2004), "Trade Sanctions as a Tool of International Relations", *Commentaries on Law & Public Policy*, Vol. 2, No. 4, pp.53-127.
- Putnam, R. D, (1995), "Bowling Alone: America's Declining Social Capital", *Journal of Democracy*, Vol. 6, No. 1, pp.65-78.
- Putnam, R. D, (2007), "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-First Century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 30, No. 2, pp.137-174.
- UNCTAD, (2021), "World Investment Report 2021", Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf (2023/2/12).
- U.S. Department of State, (2016-2020), "Iran-Related Sanctions (Remarks and Releases)", Available at: [https:// www. state.gov/iran-sanctions/#Releases](https://www.state.gov/iran-sanctions/#Releases) (2020/11/1).
- U.S. Department of Treasury, (2016-2020), "Iran Sanctions (Executive Orders)", Available at: [https:// www. treasury. gov/ resource-center/sanctions/Programs/pages/iran.aspx](https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/pages/iran.aspx) (2020/11/7).
- Shirazi, Homayoun, Azarbaiejani, Karim & Sameti, Morteza, (2016), "The Effect of Economic Sanctions on Iran's Export", *Iranian Economic Review*, Vol. 20, No.1, pp.111-124.
- World Bank, (2016-2020), "World Development Indicators, (Inflation)", Available at: [https:// databank. worldbank. org/ reports. aspx? source= 2 & country=IRN](https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=IRN) (2020/12/19).
- Wong, T. K. Wan, P. Hsiao, H. M, (2011), "The Bases of Political Trust in Six Asian Societies: Institutional and Cultural Explanations Compared", *International Political Science Review*, Vol. 32, No. 3, pp.263-281.

In Persian

- Avarideh, Malek; Bagheri Dolatabadi, Ali; Hosseini, Agil and Dehbanipur; Reza, (2023), "Comparison of the Impact of the United

States Sanctions against Iran and Venezuela During the Presidency of Donald Trump and Its Economic Effects”, *International Political Economy*, Vol. 3, No. 3, pp. 600-627. [In Persian]

- Azad Aramaki, Taghi, Jalaipour, Hamidreza & Haj Ali, Ali, (2021), “Emergence of Protesting Population: From Urban Movements to Comprehensive Movements”, *Local Development Journal*, Vol.14, No.2, pp. 473-499. [In Persian]
- Barati, Massoud & Torabi, Hamed, (2021), *Economic War, List of American Sanctions against the Islamic Republic of Iran*, Tehran: Islamic Revolution Documentation Center. [In Persian]
- Bagheri Dolatabadi, Ali, (2018), “Forty Years with Sanctions: A Look at American Media Tactics to Increase the Impact of Sanctions on Iran”, *Islamic Revolution Research*, Vol. 8, No. 28, pp. 7-24. [In Persian]
- Country Registration Organization, (2017-2020), “Bureau of Statistics and Demographic Information of the Country”, Retrieved on (2021-4-25) from: [https:// www. sabteahval. ir/ avej/ Page. aspx? mId=49826&ID=3272&Page=Magazines/SquashshowMagazine](https://www.sabteahval.ir/avej/Page.aspx?mId=49826&ID=3272&Page=Magazines/SquashshowMagazine). [In Persian]
- Forensic Medical Organization of the Country, (2019), “Annual Conflict Statistics in the Country”, Retrieved on (2021-4-25) from: https://lmo.ir/web_directory/54011-%D9%86%D8%B2%D8%A7%D8%B9.html. [In Persian]
- Ghazi Moradi, Hassan, (2017), *Transitions to Democracy: History of fifty Years of Democratization Research*, Tehran: Akhtaran. [In Persian]
- Glini-Moghadam, Golnesa, (2013), “Case Study: Research Design and Research Methods”, *Information and Communication*, Vol. 5, No. 3-4, pp. 258-251. [In Persian]
- Heydari, Nusrat allah & Arayesh, Baqer, (2014), “Analysis of the Relationship between Economic Poverty and Electoral Behavior: A Case Study of Students of Islamic Azad Universities in Ilam Province”,

Political Science Quarterly, Vol. 11, No. 3, pp.165-184. [In Persian]

- Inglehart, Ronald, (1994), *Cultural Evolution in Industrial Society*, Translated by Maryam Veter, Tehran: Kavir. [In Persian]
- Iran Statistics Center, (2017-2020), "Statistical Yearbook of the Country 1398", Office of the Director, Public Relations and International Cooperation, Retrieved on (2021-4-25) from: <https://amar.org.ir/Portals/0/News/1400/salnameh-98.pdf>. [In Persian]
- Jalali, Reza & Akbari, Amir, (2013), "The History of the Emergence of Sanctions, The Course of Historical Developments of Interactive and Mutual Relations between Iran and the United States", *History Research Journal*, Vol.4, No.35, pp. 57-108. [In Persian]
- Madani, Saeed, (2019), *Fire on Fire; A Look at the November 1998 Protests*, Tehran: Rahman Institute. [In Persian]
- Marzban, Hossein & Ostad Zad, Ali Hossein, (2014), "Effect of Economic Sanctions on Production and Social Welfare of Iran: An Approach from the Stochastic Generalized Growth Model", *Iran Economic Research*, Vol. 20, No. 63, pp. 37-69. [In Persian]
- Massoud Nia, Hossein & Sheikh Mahmoudi, Peyman, (2018), "Political Economy of Sanctions and Its Effect on the Comparative Political Structure of Democratic and Non-democratic States", *Policy Research*, Vol. 6, No. 2, pp. 149-183. [In Persian]
- Ministry of Interior, (2021), "Participation Rate in the 11th Election of the Country", Retrieved on (2021-4-25) from: <https://moi.ir/Files/MOI/Files/59/5986d537-15ad-4332b3b8-810009d4e488.pdf>. [In Persian]
- Ministry of Culture and Islamic Guidance, (2016-2019), "Culture and Art Statistical Yearbooks of 2016-2020", retrieved on (2021-4-25) from: <https://motaleaat.farhang.gov.ir/fa/amar/amar>. [In Persian]
- Ministry of Culture and Islamic Guidance, (2016), "The Status of Studies in Iran", Retrieved on (2021-4-25) from: <https://www.ricac.ac.ir/news/>. [In Persian]

- Poladi, Kamal, (2012), *History of Political Thought in the West: Twentieth Century*, Tehran: Central Publishing House. [In Persian]
- Presidential Science and Technology Vice-Chancellor, (2021), "Iranian Immigration Statistical Yearbook 1400", retrieved on (2021-4-25) from: <http://isti.ir1400>. [In Persian]
- Rasouli, Behrouz, (2018), "Per Capita Survey of Studies in Iran", Ministry of Culture and Islamic Guidance, retrieved on (2021-4-25) from: https://fbarnamerizi.farhang.gov.ir/ershad_content/media/image/2019/08/788544_orig.pdf. [In Persian]
- Suri, Ali, (2014), "Social Capital and Growth in Iran", *Economic Researches and Policies*, Vol. 22, No. 69, pp. 49-64. [In Persian]
- Sardar Nia, Khalilullah & Alborzi, Hengameh, (2022), "Analysis of the Recent Union-social Protests in Iran (2016-2020), From the Perspective of Street Politics Theory", *Political Strategic Studies Research*, Vol. 11, No. 40, pp. 107-150. [In Persian]
- Shahram Nia, Amir Massoud; Amir Abadi, Behrouz & Ebrahimi, Ali, (2013), "Investigation of the Relationship between Political Participation and Economic Well-being (A Case Study of Students, Employees and Professors of Isfahan University)", *Welfare Planning and Social Development Quarterly*, Vol. 5, No. 19, pp. 160-200. [In Persian]
- Shafi'i Seifabadi, Mohsen, (2021), "Investigating the Reasons for the Level of Popular Participation in the 1400 Elections and the Future of Citizens' Electoral Behavior", *Journal of Political Science*, Vol. 7, No. 3, pp. 61-108. [In Persian]

استناد به این مقاله: آوریده، مالک، مختاری، علی و باقری دولت‌آبادی، علی، (۱۴۰۴)، «آثار تحریم‌های آمریکایی بر سرمایه اجتماعی و سیاسی ایران (۲۰۱۶-۲۰۲۰)»، *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، دوره ۱۴، شماره ۵۲، ۲۷۴-۲۲۹.

Doi: 10.22054/qps.2024.75471.3301

Quarterly of Political Strategic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License